

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ (ΜΤΦΡ.)

Ομηρικά Έπη: Ιλιάδα

Μετάφραση: Ιάκωβος Πολυλάς

Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 3ος

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 /
Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:**

**«Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων
εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ

Πρόεδρος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων
και παραγωγή υποστηρικτικού
εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ
και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»**

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου

Γεώργιος Κ. Παληός

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγ. Ινστιτ.

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από
το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25%
από εθνικούς πόρους.**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ζωή Σπανάκου, Φιλολόγος
Εκπ/κός Β/θμιας Εκπαίδευση
Ιωάννης Α. Πανούσης, Πάρεδρος
ε.θ. του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.
Έλαβε μέρος στη συγγραφή
του πρώτου μέρους (1/3).

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Ανδρέας Παναγόπουλος,
Καθηγητής του Παν/μίου Πατρών
Αντώνης Σπανουδάκης,
Σχολικός Σύμβουλος
Ελένη Γιοβάνη, Φιλολόγ., Εκπ/κός
Β/θμιας Εκπ/σης

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Λεμονιά Αμαραντίδου,
Εικονογράφος-Σκιτσογράφος

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Ιωάννα Μόσχου, Φιλολόγος
Εκπ/κός Β/θμιας Εκπαίδευσης

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ
ΥΠΟΕΡΓΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Χριστίνα Αργυροπούλου

Σύμβουλος Π.Ι.

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Αλέξανδρος Ψυχούλης, Ζωγράφος

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

**Ελληνικά Γράμματα–
«Multimedia A.E.»**

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ομάδα Εργασίας
Αποφ. 16158/6-11-06 και
75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ζωή Σπανάκου

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ
Ελληνικά γράμματα

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ (ΜΤΦΡ.)

Ομηρικά Έπη: Ιλιάδα

Μετάφραση: Ιάκωβος Πολυλάς

Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 3ος

ραψωδία Z 119-236
Το επεισόδιο Γλαύκου και Διομήδη
(ανάγνωση)

**Ὁ ἄνθρωπος ὡσεὶ χόρτος
«οἷη περ φύλλων γενεή, τοῖη δέ
καὶ ἀνδρῶν, φύλλα τὰ μὲν τ'
ἄνεμος χαμάδις χέει, ἄλλα δέ
θ' ὕλη
τηλεθόωσα φύει, ἔαρος δ'
ἐπιγίγνεται ὥρη·
ὥς ἀνδρῶν γενεή ἢ μὲν φύει ἢ δ'
ἀπολήγει.»**

(Z 146-149)

**Ο ομηρικός ηρωικός κώδικας
«αἰέν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον
ἔμμεναι ἄλλων, μηδέ γένος
πατέρων αἰσχυνέμεν.»**

(Z 208-209)

Η έκπληξη του Διομήδη

Και του Τυδέως ο υιός και ο Γλαύκος
του Ιππολόχου

120 των δύο στρατών ανάμεσα
να κτυπηθούν ορμήσαν·
και οπότεν επροχώρησαν κι
εβρέθησαν αντίκρυ,
στον άλλον πρώτος έλεγεν

ο ανδρείος Διομήδης:
«Απ' όσους έχ' η γη θνητούς,
ω θαυμαστέ, ποιος είσαι;
Στην μάχην, δόξαν των ανδρών,
ποτέ δεν σ' είδ' ακόμη·

125 και τώρα με την τόλμην σου
κάθ' άλλον υπερβαίνεις,
αφού συ στο μακρόσκιον
κοντάρι μου αντιστέκεις·
τέκνα γονέων δυστυχών
την ρώμην μου αντικρίζουν.
Αλλ' αν αθάνατος θεός κατέβης
ουρανόθεν,

μάθε ότι εγώ δεν μάχομαι με
τους επουρανίους.

Ένας υβριστής τιμωρείται: η ιστορία του Λυκόοργου

130 Και ο τρομερός Λυκόοργος,
του Δρύαντος ο γόνος
εφιλονείκα με θεούς, αλλ' έζησεν
ολίγο,
που έναν καιρό του μανικού
Διονύσου τες βυζάστρες
σκόρπισε στα πανάγια βουνά
του Νυσηΐου·
με βούκεντρ' ο Λυκόοργος
τες έπληττε ο φονέας,

135 ώστε τους κλάδους έριξαν, και
ο Διόνυσος στα βάθη
της θάλασσας εβύθισε, και η Θέτις
στην αγκάλην
τον δέχθηκε που ετρόμαζεν ακόμη
απ' την βοήν του.

Αυτόν οι μάκαρες θεοί κατόπιν
οργισθήκαν
και ο Δίας τον ετύφλωσε· και ολίγες
είδε ημέρες,
140 αφού στο μίσος έπεσε
των αθανάτων όλων·
ουδ' εγώ θέλω πόλεμον
με τους επουρανίους.
Και αν θνητός είσαι και καρποί
της γης και σένα τρέφουν,
πλησίασε, ταχύτερα να ιδείς
τον όλεθρόν σου».

Η απάντηση του Γλαύκου –
Τα κατορθώματα του Βελλερεφόντη

Σ' αυτόν απάντησε ο λαμπρός
του Ιππολόχου γόνος·
145 «Την γενεάν μου τι ερωτάς,
ατρόμητε Τυδείδη;
Και των θνητών η γενεά
των φύλλων ομοιάζει·

των φύλλων άλλα ο άνεμος χαμαί
σκορπά και άλλα
φυτρώνουν, ως η άνοιξη τα δένδρ'
αναχλωραίνει·
και των θνητών μια γενεά φυτρώνει
και άλλη παύει.

150 Και μάθε, αφού το επιθυμείς,
καλά να την γνωρίσεις
την ιδικήν μας γενεάν, αφού πολλοί
την ξέρουν·
υπάρχει πόλις Έφυρα μες
στο ιπποτρόφον Άργος
κι είχε τον δολιότερον απ' όλους
τους ανθρώπους,
τον Αιολίδην Σίσυφον, που εγέννησε
τον Γλαύκον,

155 και ο Γλαύκος τον Ασύγκριτον
λαμπρόν Βελλερεφόντην·
κάλλος του δώσαν οι θεοί, χάριν
ομού και ανδρεία,ν,
αλλά κρυφίως όλεθρον ο Προίτος
του εσοφίσθη.

που χάραξε κακόβουλα με νόημα
θανάτου,
170 του πενθερού του να δειχθούν,
διά να τον αφανίσει·
και με το άγιο των θεών
προβάδισμα κινούσε
προς την Λυκίαν κι έφθασεν εκεί
που ο Ξάνθος ρέει·
και ο βασιλέας πρόθυμα τον τίμησε
κι εννέα
ημέρες τον εξένισε κι έσφαξ' εννέα
μόσχους.

175 Αλλ' ως η αυγή στον ουρανό
ερόδισε η δεκάτη,
εκείνος τον εξέτασε κι εζήτα
να γνωρίσει
ό,τι σημάδι του 'φερεν απ'
τον γαμβρόν του Προίτον.
Και ως έλαβε τ' ολέθριο σημάδι
του γαμβρού του,
πρώτον την φρικτήν Χίμαιραν
τον στέλνει να φονεύσει·

180 και αυτή γένος ανθρώπινο
δεν ήταν, αλλά θείον,
δράκος οπίσω, λέοντας εμπρός,
στην μέσην αίγα,
κι ήσαν τα σπλάχνα της φωτιά και
φλόγες η πνοή της.
Την φόνευσ' όμως, θαρρετός
στα θεϊκά σημεία·
δεύτερον, επολέμησε
τους δοξαστούς Σολύμους,

185 κι εις μάχην τόσον τρομερήν
δεν είχεν έμπει ακόμη·
τρίτον τες ανδρικότατες εφόνευσε
Αμαζόνες.

Και ως γύριζεν, επιβουλήν
του πλέκει εκείνος άλλην·
καρτέρι σταίνει διαλεκτών ανδρών
απ' την Λυκίαν,
αλλ' απ' αυτούς δεν γύρισε κανείς
εις την πατρίδα·

190 τους έστρωσ' όλους
του λαμπρού Βελλερεφόντ' η λόγχη.
Και όταν καλώς ενόησε πως ήταν
θεού γόνος,
τον κράτησε στο σπίτι του,
τον έκαμε γαμβρόν του
και την βασιλική τιμήν εμοίρασε
μαζί του
και οι Λύκιοι του χώρισαν
εξαίσιο περιβόλι

195 να το 'χει κηπον εύμορφον
και κάρπιμο χωράφι.
Τρία παιδιά γεννηθηκαν από
την νυμφευτήν του·
ο Ίσανδρος, ο Ιππόλοχος, κι
η Λαοδάμεια, κόρη
οπού σιμά της πλάγιασεν
ο πάνσοφος Κρονίδης,
κι έλαβ' υιόν τον μαχητήν
ισόθεον Σαρπηδόνα.

200 Αλλ' όταν όλ' οι αθάνατοι κι
εκείνον εμισήσαν,

να φύγει ανθρώπου πάτημα
παράδερνε στο Αλήιον
πεδίοιόν μόνος κι έτρωγε τα έρμα
σωθικά του.

Τον Ίσανδρον μαχόμενον με
τους λαμπρούς Σολύμους
ο Άρης τού εθανάτωσε·

στην κόρην του εχολώθη
205 η χρυσοχάλινη Άρτεμις και

την ζωήν της πήρε·
ο Ιππόλοχος εγέννησεν εμέ, κι
αυτός στην Τροίαν

μ' έστειλε και πολύ θερμά
μου έχει παραγγείλει

πάντοτε μέγας να φανώ και
των ανδρείων πρώτος,
και ως πρέπει των πατέρων μας

το γένος να τιμήσω,
210 που έλαμψαν και στην Έφυραν
και στην πλατιάν Λυκίαν.

Την γενεάν, το αίμ' αυτό, καύχωμαι
εγώ πως έχω».

Οι δύο αντίπαλοι είναι κληρονομικοί φίλοι

Στα λόγια τούτα εχάρηκεν
ο ανδρείος Διομήδης,
κι εστύλωσε την λόγχην του
στην γην την πολυθρέπτραν,
και εις τον ποιμένα των λαών
γλυκομιλούσε κι είπε:

215 «Μάθε ότι ξένος παλαιός
μού είσαι πατρικός μου·
ότι άλλοτε τον άψεγον λαμπρόν
Βελλερεφόντην
ο Οινεύς εφιλοξένησεν είκοσ' ημέρες
όλες·
και λαμπρά δώρα εχάρισεν ο ένας
προς τον άλλον,
ο Οινεύς ζωστήρα πορφυρόν και
ο πάππος σου ποτήρι
220 δίκουππο του' δωκε χρυσό
που, εκείθεν όταν ήλθα,
στα δώματά του εσώζονταν·

αλλ' όμως τον Τυδέα
δεν τον θυμούμαι, ότι μικρόν
στο σπίτι μ' έχει αφήσει,
όταν στες Θηβες ο λαός εχάθη
των Αργείων.

Όθεν στο Άργος μέσα εγώ φίλος
σου είμαι ξένος

225 και συ σ' εμένα, στον λαόν
αν έλθω των Λυκίων.

Και ας μη σμιχθούν οι λόγχες μας
ουδ' όπου η μάχη βράζει·
πολλοί 'ναι Τρώες κι ένδοξοι βοηθοί,
διά να φονεύω

όποιον θεός μου φέρει εμπρός κι
οι πόδες μου προφθάσουν·
και Αχαιοί πάλι, αν δυνηθείς, δεν
λείπουν να φονεύσεις·

230 και τ' άρματα ας αλλάξομεν,
όπως και τούτοι μάθουν
που 'μαστε ξένοι πατρικοί κι είναι
τιμή δική μας».

Είπαν· και από τ' αμάξι των
επήδησαν και οι δύο,
τα χέρια πιάσαν κι έδωκαν
βεβαίωσιν φιλίας.
Του Γλαύκου τότε αφείρεσε
τες φρένες ο Κρονίδης
235 έλαβε χάλκιν' άρματα, που
εννέα βόδι' αξίζαν,
κι έδωκεν άρματα χρυσά, που
αξίζαν ενενήντα.

ραψωδία Z 369-529 Ο Έκτορας στην Τροία

- Το εσωτερικό της πολιορκημένης πολιτείας
- Η οικογένεια του Έκτορα: η σύζυγος και ο γιος του
- Ο Έκτορας σε ιδιωτικές στιγμές ως σύζυγος και πατέρας

Ο μικρός Εκτορίδης

«ἢ οἱ ἔπειτ' ἦντησ', ἅμα δ'
ἀμφίπολος κίεν αὐτῆ παῖδ' ἐπὶ
κόλπῳ ἔχουσ' ἀταλάφρονα, νήπιον
αὐτως, Ἐκτορίδην ἀγαπητὸν,
ἀλίγκιον ἀστέρι καλῷ, τὸν ῥ'
Ἐκτωρ καλέεσκε Σκαμάνδριον,
αὐτὰρ οἱ ἄλλοι
Ἄστυάνακτ'· οἷος γὰρ ἔρϋετο Ἴλιον
Ἐκτωρ.»

(Z 399-403)

Εικόνα 15. Ο
Ἐκτορας αποχαιρετά
την Ανδρομάχη.
Χαλκιδικός κρατήρας
του 540/530 π.χ.
Μουσείο Würzburg,
Γερμανία (αντίγραφο)

Ο Έκτορας στο παλάτι του

Αυτά είπε· κι εκίνησεν

ο λοφοσεΐστης Έκτωρ.

370

Και εις το λαμπρό του μέγαρο

δεν άργησε να φθάσει.

Αλλ' όμως την λευκόχερην δεν

ηύρεν Ανδρομάχην

εκείνη με το βρέφος της και

την καλήν βυζάστραν

άνω στον πύργον έστεκε να

οδύρεται, να κλαίει·

και αφού μέσα δεν εύρηκε την

άψογην συμβίαν,

375

εις το κατώφλι εστάθηκε και

προς τες κόρες είπε:

«Ω κόρες, την αλήθειαν ειπέίτε μου

να μάθω·

εδώθεν η λευκόχερη πού εβγήκεν

Ανδρομάχη;

Να εύρει συννυφάδα της
ή ανδράδελφην επήγεν,
ή στον ναόν της Αθηνάς όπου
κι οι άλλες είναι

380 δέσποινες και την τρομερήν
θεάν εξιλεώνουν;»

Τότε σ' αυτόν απάντησεν
η έξυπνη οικονόμα:
«Ω Έκτορ, την αλήθειαν θα ειπώ,
καθώς προστάζεις·
δεν πήγε εις συννυφάδα της ή
ανδράδελφην καθόλου
ή στον ναόν της Αθηνάς, όπου
κι οι άλλες είναι

385 δέσποινες και την τρομερήν
θεάν εξιλεώνουν·
αλλά στον πύργον έτρεξε
της πόλεως, άμ' ακούσθη
νίκη τρανή των Αχαιών και
συντριμμός των Τρώων·

και ως φρενιασμένη θα 'φθασε
στα τείχη τώρα κείνη,
κι έχει σιμά της η τροφός το βρέφος
στην αγκάλη».

390 Και ως τ' άκουσε επετάχθη
ευθύς ο Έκτωρ απ' το δώμα
πάλι στους δρόμους τους λαμπρούς
που 'χε περάσει πρώτα,
κι έφθασε, την πολύχωρη
περνώντας πολιτείαν,
στες Σκαιές πύλες·

Έκτορος και Ανδρομάχης ομιλία

στην στιγμήν που εκίνα
εις το πεδίον,
με ορμήν εμπρός του επρόβαλεν
η ασύγκριτη Ανδρομάχη,

395 πολύδωρη συμβία του και
κόρη του γενναίου
Αετίωνος, που κάτωθεν της
δενδρωμένης Πλάκου

της Θήβης εβασίλευε και
των Κιλίκων όλων.
Του πολεμάρχου Έκτορος αυτή 'ταν
η συμβία
που τότε τον απάντησε με
την τροφόν σιμά της,
400 οπού βαστούσε το μικρό
μονάκριβο παιδί της,
τον Εκτορίδη, όμοιον και
εύμορφον αστέρα·
Σκαμάνδριον ο πατέρας του,
Αστυάνακτα τα πλήθη
τον λέγαν, ότι έσωζεν ο Έκτωρ
την Τρωάδα.

στ. 369 λοφοσειστής: επίθετο που χαρακτηρίζει την ορμή του πολεμιστή Έκτορα: αυτός που, καθώς ρίχνεται ακάθεκτος στη μάχη, σείει τη φούντα της περικεφαλαίας του (βλ. και σχόλ. στ. Z 469).

στ. 372 βυζάστρα: η μετάφραση δεν αποδίδει πιστά το πρωτότυπο ἀμφίπολος, η οποία ήταν η υπηρέτρια που ακολουθούσε την κυρία της έξω από το σπίτι και είχε την επιμέλεια του μωρού, χωρίς όμως να το θηλάζει.

στ. 373 πύργος: ο καστρόπυργος των Σκαιών πυλών. Από αυτόν τον πύργο, ακριβώς πάνω από την πύλη, πολλές φορές οι γυναίκες και οι γέροντες παρακολουθούσαν τις μάχες (πρβ. Γ 141 κ.εξ. και σχόλ. στ. Γ145). Η αιτία της απουσίας και η περιγραφή της κατάστασης της Ανδρομάχης τονίζουν τον αντίκτυπο της κρίσιμης κατάστασης του πεδίου της μάχης στον άμαχο πληθυσμό μέσα στην πόλη.

στ. 374 άψογη: τέλεια, χωρίς ψεγάδι, χωρίς ελάττωμα. Το επίθετο αποδίδει μάλλον τη φυσική

ομορφιά η την κοινωνική θέση ενός προσώπου και όχι τόσο την ηθική του υπόσταση.

στ. 378 **συννυφάδα:** έτσι αποκαλούνται μεταξύ τους οι γυναίκες των οποίων οι σύζυγοι είναι αδέρφια· η σύζυγος του κουνιάδου.

ανδράδελφη: (κανονικά *ανδραδέλφη*) η αδελφή του συζύγου, η κουνιάδα.

στ. 381 **οικονόμα:** η γυναίκα που είχε την ευθύνη για τη φύλαξη και τη διάθεση των υλικών αγαθών (τρόφιμα, ποτά κτλ.) του σπιτιού. Η *οικονόμα* ανήκε στην τάξη των δούλων, αλλά ήταν η πιο έμπιστη και είχε το δικαίωμα να επιβλέπει τις άλλες δούλες.

στ. 395 **πολύδωρη:** πιθανόν η σύζυγος που έφερε μαζί της πολλά δώρα ως προίκα ή για την οποία δόθηκαν πολλά δώρα, όταν

ζητήθηκε σε γάμο. Στην ομηρική κοινωνία συνηθιζόταν ο γαμπρός να προσφέρει δώρα στον πατέρα της νύφης, αλλά δεν αποκλείονταν και αντίθετες περιπτώσεις (*I* 145-148 και *X* 50-51).

στ. 396 Αετίωνας ή Ηετίωνας: βλ. *A* 365-368 και σχόλ. στ. *A* 367.

στ. 402-403 Σκαμάνδριος ήταν το όνομα που ο Έκτορας και η Ανδρομάχη είχαν δώσει στο γιο τους, συνδέοντάς τον έτσι με τον ποταμό Σκάμανδρο, που έκανε εύφορη την τρωική πεδιάδα και λατρευόταν ως θεός-προστάτης της πόλης (πρβ. *E* 77). Οι Τρώες όμως, όπως σχολιάζει ο ίδιος ο ποιητής, για να τιμήσουν τον πιο γενναίο πρόμαχο της πόλης τους, φώναζαν το γιο του «Ἄστυάνακτα» (< «ἄναξ τοῦ ἄστεως» = βασιλιάς της πόλης).

Λόγος της Ανδρομάχης

Εκείνος χαμογέλασε κοιτώντας
το παιδί του

405 ήσυχα· κι απ' το χέρι του
πιασμένη η Ανδρομάχη
εδάκρυσε και του 'λεγεν: «Οϊμέ!

Θα σ' αφανίσει
τούτη σου η τόλμη, ω τρομερέ·
το βρέφος δεν λυπείσαι
τούτο κι εμέ την άμοιρην που

χήρα σου θα γίνω
ογρήγορα, ότι ογρήγορα θα
ορμήσουν όλοι αντάμα

410 να σε φονεύσουν οι Αχαιοί και
άμα σε χάσω, κάτω
στον μαύρον Άδη ας κατεβώ,

διότι αν αποθάνεις
και συ, καμιά παρηγοριά δι' εμέ
δεν θ' απομείνει,
και πόνοι μόνον· έχασα πατέρα
και μητέρα·

τον μέγαν Αετίωνα

μου φόνευσεν ο θείος

415 Πηλείδης, όταν έριξε

την πόλιν των Κιλίκων,
την Θήβην την υψίπυλον·

αλλά τον εσεβάσθη
νεκρόν, δεν τον εγύμνωσε, και

μ' όλην την λαμπρήν του
αρματωσιά τον έκαυσε κι

εσήκωσέ του μνήμα,
κι ολόγουρά του εφύτευσαν πεύκα

μεγάλα οι νύμφες

420 Ορεστιάδες, του Διός

αιγιδοφόρου κόρες·
ήσαν επτά στο σπίτι μας γλυκείς

αυτάδελφοί μου,
κι εις μιαν ημέραν όλοι ομού

ροβόλησαν στον Άδη·
όλους τους εθανάτωσεν

ο θείος Αχιλλέας
των μόσχων μέσα εις τες κοπές

και των λευκών προβάτων.

των Αχαιών οι πρώτοι,
οι Αΐαντες, και ο δοξαστός
Ιδομενεύς και οι δύο
Ατρείδες και ο ατρόμητος Τυδείδης
ενωμένοι·
ή το φανέρωσε σ' αυτούς χρησμών
εξαίσιος γνώστης,
ή τους κινεί μόν' η ψυχή σ' αυτό
και τους διδάσκει».

στ. 404-406 Η τρυφερότητα αποδίδεται απλά, αλλά και με μοναδική γλαφυρότητα. Τα δάκρυα της Ανδρομάχης υπογραμμίζουν την οικειότητα της σκηνής.

στ. 416 υψίπυλος: αυτός που έχει υψηλές πύλες.

στ. 417 δεν τον εγύμνωσε: δεν του αφαίρεσε τα όπλα του, πράγμα που θα ταπείνωνε το γέροντα βασιλιά. Ο σεβασμός του Αχιλλέα προς τον

Ηετίωνα αποτελεί έντονη αντίθεση και ειρωνεία με την κακοποίηση του πτώματος του Έκτορα από τον ίδιο ήρωα στη ραψωδία Χ.

στ. 419-420 Ορεστιάδες νύμφες: οι νύμφες που κατοικούσαν στα βουνά (Ορεστιάδες ή Ορειάδες [\leftarrow ὄρος], δηλαδή ορεινές). Η παρουσία των νυμφών στο πένθος υπογραμμίζει την αξία του Ηετίωνα. Στην κηδεία ποιου σπουδαίου ήρωα, που περιγράφεται στην *Οδύσσεια*, ήταν παρούσες και θρηνούσαν οι θαλάσσιες νύμφες, οι Νηρηίδες;
στ. 424 τες κοπές: βλ. σχόλ. στ. Γ198.

στ. 425 σεπτή: σεβαστή, σεβάσμια.

στ. 426 την έσβησεν η Άρτεμις: το ρήμα, συνήθως αμτβ., σημαίνει «πεθαίνω» · εδώ όμως είναι μτβ.,

με τη σημασία «προκαλώ το θάνατο κάποιου». Βλ. σχόλ. στ. Α 22.

στ. 430 ανθηρός: εύρωστος, ακμαίος, αυτός που σφύζει από ζωή.

στ. 433-434 αγριοσυκιά: τοποθεσία του τείχους της Τροίας, που είχε πάρει αυτό το όνομα είτε γιατί βρισκόταν κοντά σε τόπο κατάφυτο από συκιές είτε γιατί υπήρχε εκεί μόνο ένα τέτοιο δένδρο· πρβ. και σήμερα παρόμοιες ονοματοθεσίες, όπως *Πλάτανος, Αγράμπελη, Καστανιές* κ.ά.

η πόλις καλοανέβατη,
καλόπαρτο το τείχος: σύμφωνα με μια παράδοση, τα τείχη της Τροίας τα έχτισαν ο Ποσειδώνας και ο Απόλλωνας, όταν κάποτε ο Δίας για να τους τιμωρήσει τους είχε στείλει να υπηρετήσουν το βασιλιά Λαομέδοντα, πατέρα του Πρίαμου

(βλ. *H* 452 κ.εξ. και *Φ* 441 κ.εξ.). Το τμήμα του τείχους όμως στη θέση *αγριοσυκιά* ήταν ευάλωτο, γιατί το είχε κατασκευάσει ο θνητός Αιακός. **στ. 436** οι Αΐαντες: ο μεγάλος Αΐας, γιος του Τελαμώνα, αρχηγός των Σαλαμινίων (βλ. σχόλ. *A* 146), και ο Αΐας ο μικρός, γιος του Οϊλέα, αρχηγός των Λοκρών.

Δυσοίωνες προβλέψεις για την Τροία

«ἔσσειται ἡμᾶρ ὅτ' ἂν ποτ' ὀλώλη
Ἴλιος ἰρή καὶ Πρίαμος καὶ λαὸς
ἐϋμμελίῳ Πριάμοιο.»

(*Z* 448-449)

Εικόνα 16. Έκτωρ και Ανδρομάχη. Πίνακας του Ν. Εγγονόπουλου, 1969.
Συλλογή Ε. Εγγονοπούλου.

Απάντηση του Έκτορα

440 Και προς αυτήν απάντησε
ο λοφοσειστής Έκτωρ:
«Όλα τα αισθάνομαι κι εγώ,
γυνή μου, αλλά φοβούμαι
και των ανδρών το πρόσωπο και
των σεμνών μητέρων,
αν μ' έβλεπαν ως άνανδρος να
φεύγω από την μάχην·
ουδ' η καρδιά μου θέλει το, που
μ' έμαθε να είμαι

445 γενναίος πάντοτε κι εμπρός
να μάχομαι των Τρώων
χάριν της δόξας του πατρός και
της δικής μου ακόμη·

ότ' είναι τούτο φανερό στα βάθη
της ψυχής μου·
θα φθάσ' η μέρα να χαθεί κι η Ήλιος
η αγία
και ο Πρίαμος ο δυνατός με όλον
τον λαόν του.

450 Αλλά των Τρώων η φθορά
δεν με πληγώνει τόσο
και του πατρός μου ο θάνατος και
της σεμνής μητρός μου
και των γλυκών μου αδελφών, οπού
πολλοί και ανδρείοι
από τες λόγχες των εχθρών θα
κυλισθούν στο χώμα,
όσ' ο καημός σου, όταν κανείς
των Αχαιών σε πάρει

455 εις την δουλείαν, ενώ συ θα
οδύρεσαι, θα κλαίεις,
εις τ' Άργος ξένον ύφασμα θα
υφαίνεις προσταγμένη·
απ' την Υπέρειαν πηγήν ή
από την Μεσσηίδα

νερό θα φέρνεις στανικώς, από
σκληρήν ανάγκην·
κι ενώ συ κλαίεις θενά ειπούν:

«Ιδέτε την συμβίαν

460 του Έκτορος που πρώτευε
των ιπποδάμων Τρώων
στον πόλεμον, που ολόγυρα
στην Ίλιον πολεμούσαν».

Αυτά θα ειπούν και μέσα σου θα
ξαναζήσει ο πόνος
του ανδρός εκείνου, οπού δεν ζει
διά να σε ελευθερώσει.

Αλλά παρά τον θρήνον σου και
τ' όνειδος ν' ακούσω,

465 βαθιά στην γην καλύτερα να
με σκεπάσει ο τάφος».

Ο Έκτορας με το γιο του

Και ο μέγας Έκτωρ άπλωσε
τα χέρια στο παιδί του·
έσκουξ' εκείνο κι έγείρε στο στήθος
της βυζάστρας·

φοβήθη τον πατέρα του καθώς
είδε ν' αστράφτουν
τ' άρματα και απ' την κόρυθα
της περικεφαλαίας
470 την χαίτην που τρομακτικώς
επάνω του εσειόνταν
εγέλασε ο πατέρας του και
η σεβαστή μητέρα·
και ο μέγας Έκτωρ έβγαλε
την περικεφαλαίαν
και καταγής την έθεσεν, όπου
λαμποκοπούσε.

Εφίλησε κι εχώρευσε
στα χέρια το παιδί του
475 κι έπειτα ευχήθη στους θεούς
κι είπε: «Ω πατέρα Δία,
κι όλ' οι επουράνιοι θεοί, δώσετε
εις το παιδί μου
τούτο, ως εδώκατε εις εμέ,
στο γένος του να λάμπει,
στ' άρματα μέγας, δυνατός
στην Ίλιον βασιλέας,

και ως έρχεται απ' τον πόλεμον
μ' άρματα αιματωμένα
480 εχθρού που εφόνευσε, να
ειπούν: καλύτερος εδείχθη
και του πατρός του, και χαράν θα
αισθάνεται η μητέρα».

στ. 441 φοβούμαι: (στο πρωτότυπο
αΐδέομαι) τη συμπεριφορά του
Έκτορα τη ρυθμίζει η αΐδώς, δηλαδή
ο «φόβος της ατίμωσης», που είναι
το πλέον διαδεδομένο ηθικό
συναίσθημα στην ομηρική κοινωνία.

στ. 446 χάριν της δόξας του
πατρός: καθήκον του γιου ήταν να
διαφυλάξει την πατρική δόξα, να την
αυξήσει και να την κληροδοτήσει
στους δικούς του γιους.

στ. 448 αγία: το επίθετο
χαρακτηρίζει πράγματα που

ανήκουν ή είναι αφιερωμένα στους θεούς. Κάθε πόλη εξάλλου, σύμφωνα με την παράδοση, είχε κτιστεί από κάποιον ήρωα, απόγονο θεού, και ήταν αφιερωμένη σ' ένα θεό, που την προστάτευε.

στ. 456 ξένον ύφασμα θα υφαίνεις προσταγμένη: οι λέξεις ξένον και προσταγμένη (πρβ. στ. 458 «*στανικώς*» [= με τη βία] και «*από σκληρήν ανάγκην*») έχουν αρνητικό περιεχόμενο και δηλώνουν τον υποβιβασμό της βασίλισσας σε δούλη· αντίθετα, το ρήμα *υφαίνω* δεν έχει αρνητική χροιά, γιατί και οι ελεύθερες ύφαιναν, όπως είδαμε στο Γ 125-128.

στ. 457 Υπέρεια, Μεσσηίδα: πηγές που βρίσκονταν στην Ελλάδα. Η πρώτη βρισκόταν στη Θεσσαλία, ενώ η δεύτερη μάλλον στη Λακωνία. Αναφέροντας τρία απομακρυσμένα

μεταξύ τους σημεία (Άργος, Υπέρεια, Μεσσηίδα) περιλαμβάνει όλη την Ελλάδα.

στ. 460 των ιπποδάμων Τρώων: βλ. σχόλ. στ. Γ 127. Ολόκληρος ο στίχος δηλώνει τη σημασία που είχε για τον ήρωα η λαϊκή επιδοκιμασία.

στ. 464 όνειδος: καταισχύνη, ντροπή.

στ. 469 κόρυθα: η περικεφαλαία. Ειδικά, το ψηλότερο κωνικό μέρος της, όπου στηριζόταν η φούντα (χαίτη) φτιαγμένη από τρίχες ουράς αλόγου.

Ο αποχαιρετισμός

Ως είπε αυτά, στην αγκαλιά
της ποθητής συμβίας
το βρέφος έβαλε και αυτή
στο μυροβόλο στήθος

το πήρε γελοκλαίοντας·

την ελυπήθη εκείνος,

485 εχάιδευσέ την κι έλεγε:

«Αγαπητή, μη θέλεις

τόσο δι' εμέ να θλίβεσαι, στοχάσου

ότι στον Άδη

δεν θα με στείλει άνθρωπος

η ώρα μου πριν φθάσει·

και άνθρωπος άμα γεννηθεί,

είτε γενναίος είναι

είτε δειλός, δεν δύναται τη μοίρα

ν' αποφύγει.

490 Αλλ' άμε σπίτι, έχε στον νουν

τα έργα τα δικά σου,

την ηλακάτην, τ' αργαλειό, και

πρόσταζε τες κόρες

να εργάζονται· στον πόλεμον

θα καταγίνουν όλοι

οι άνδρες που εγεννήθησαν

στην Τροίαν κι εγώ πρώτος».

Είπε και πάλι εφόρεσε

την περικεφαλαίαν.

495

Και προς το σπίτι εκίνησεν
η αγαπητή γυνή του
κι εσυχνογύριζε να ιδεί με μάτια
δακρυσμένα.
Εις του ανδροφόνου Έκτορος
την υψηλήν οικίαν
έφθασε κι εύρηκε εκεί των γυναικών
το πλήθος
κι απ' την ψυχήν τους έκαμεν
ο θρήνος ν' αναβρύσει.

500

Και ζωντανόν τον Έκτορα
στο σπίτι του εθρηνούσαν,
θαρρώντας που απ' τον πόλεμον
κι απ' τ' ανδρειωμένα χέρια
των Αχαιών δεν θα σωθεί και
δεν θα γύρει πλέον.

**Ο Έκτορας επιστρέφει μαζί με τον
Πάρη στη μάχη**

Αλλά δεν αργοπόρησε
στα δώματά του ο Πάρις·
εζώσθη τα πολύχαλκα και

υπέρλαμπρα άρματά του,
505 την πόλιν γοργά διάβηκεν, ως
ήταν πτεροπόδης·
και ως όταν σπάσει τον δεσμόν
καλοθρεμμένος ίππος,
βροντά τετραποδίζοντας
στην ανοικτήν πεδιάδα,
να λούεται στο καθαρό ποτάμι
μαθημένος·
την κεφαλήν κρατεί υψηλά,
την χ αίτην ανεμίζει,

510 και υπερηφανευόμενον
στα κάλλη του τον φέρνουν
στες μαθημένες του βοσκές
γοργά τα γόνατά του,
ομοίως απ' την Πέργαμον
ο Πριαμίδης Πάρις
περήφανος κατέβαινε με
πόδια φτερωμένα
και στ' άρματα ωςάν ήλιος
λαμποκοπούσεν όλος.

515 Τον θείον εύρηκε αδελφόν κει

τούτ' αν θελήσει ο Δίας
να στήσομεν στα σπίτια μας
ελεύθερον κρατήρα,
προσφοράν όλων των θεών
μεγάλων, αιωνίων,
άμ' απ' την Τροίαν διώξομεν
των Αχαιών τα πλήθη».

στ. 484 γελοκλαιίγοντας: η μετοχή
(δακρυόεν γελάσασα) αποδίδει τα
ανάμεικτα αισθήματα της
Ανδρομάχης (πρβ. χαρμολύπη,
κλαυσίγελως κτλ.).

στ. 489 μοίρα: το μερίδιο ζωής που
δόθηκε στον κάθε θνητό, η μέρα που
«του είναι γραφτό του» να πεθάνει.

στ. 491 ηλακάτη: η ρόκα, εργαλείο
που χρησιμοποιούν ως σήμερα οι
γυναίκες, για να γνέσουν το μαλλί η
το βαμβάκι και να το κάνουν νήμα.

Είναι φτιαγμένο από μία ράβδο που καταλήγει στο επάνω μέρος σε σχήμα Ψ η Φ, όπου στηρίζουν μια τούφα μαλλί και τραβώντας λίγο λίγο το στρίβουν και το κάνουν κλωστή.

αργαλειός: ξύλινη ή μηχανική κατασκευή που χρησιμοποιείται για την ύφανση.

στ. 502 δεν θα γύρει πλέον: δεν θα επιστρέψει στο σπίτι του. Ο πρόωρος θρήνος (στ. 500) είναι προφητικός και δυσοίωνος. Και τον Αχιλλέα τον κλαίνει, ενώ είναι ακόμα ζωντανός (Σ 70-72, πρβ. Α 415 κ.εξ.).

στ. 512 Πέργαμος (ή Πέργαμα): η ακρόπολη της Τροίας.

στ. 515 πόμελλε: που έμελλε, τη στιγμή που επρόκειτο να..., ενώ σκόπευε να...

στ. 517 Αλέξανδρος: (< ἀλέξω τους ἄνδρας = αποκρούω τους εχθρούς) τιμητικό όνομα του Πάρη.

στ. 519 σπουδάξω: χρονοτριβώ, αργοπορώ, καθυστερώ.

στ. 521 ψέγω: ασκώ αρνητική κριτική, μέμφομαι, κατηγορώ.

στ. 523 οκνηρεύεσαι: αποφεύγεις τη μάχη.

στ. 524 ονειδισμός: ψόγος, μομφή, κατηγορία.

στ. 527 κρατήρας: μεγάλο αγγείο, όπου μέσα ανακάτευαν το κρασί με νερό, γιατί οι αρχαίοι έπιναν το κρασί νερωμένο. Διακρίνετε κάποια δόση ειρωνείας στους τελευταίους στίχους;

Εικόνα 17. Ο Έκτορας και ο Πάρης αποχαιρετούν τις γυναίκες τους πριν ξεκινήσουν για τη μάχη. Χαλκιδικός κρατήρας, 530-520 π.Χ. Γερμανία, Μουσείο Würzburg, (αντίγραφο).

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Μια άλλη συζυγική ομιλία: Αϊάντας και Τέκμησσα

Τέκμησσα: «Αϊάντ' αφέντη, τίποτε δεν είναι πιο μεγάλο κακό για τους ανθρώπους από την τύχη που τους

**ρίξ' η ανάγκη. Έτσι κι εγώ από
λεύτερο πατέρα γεννήθηκα, που
ήταν μες στη Φρυγία όσο κανείς πιο
δυνατός στα πλούτη· τώρα είμαι
σκλάβα, γιατί φαίνεται' έτσι το
θέλησαν οι θεοί και το δικό σου
προπάντων χέρι· και γι' αυτό, αφού
έχω μοιραστεί το κρεβάτι σου με
σένα, σου έχω αφοσιωθεί με την
καρδιά μου και σε ξορκίζω στον
εφέστιο Δία και στο δεσμό που σ'
ένωσε μαζί μου, μην τ' αξιώσεις
φαρμακερά ν' ακούσω λόγια από
τους εχθρούς σου, αν θα μ' αφήσεις
στα χέρια κανενός να πέσω σκλάβα·
γιατ' αν εσύ πεθάνεις και τελειώσεις
αυτά που λες, να ξέρεις πως την ίδια
μέρα εκείνη κι εγώ, με βια
αρπαγμένη απ' τους Αργείους μαζί
με το παιδί σου, της σκλαβιάς το
ψωμί θα δοκιμάσω· και κάποιος απ'
τ' αφεντικά μας λόγια πικρά θα**

ρίξει που να με σπαράξουν: Για δείτε την παρακοιμάμενη του Αίαντα εκείνου, που την πιο μεγάλη μες στο στρατό είχε δύναμη, ποια τώρα ζωή σκλάβας περνάει, εκεί που τόσο τη ζηλεύανε πρώτα! Έτσι θα λένε· μα ενώ θα παίρνει και θα σέρνει η μαύρη μοίρα μου εμένα, τι ντροπή για σένα και τη γενιά σου θα 'ναι αυτά τα λόγια! Μα ντράπου τον πατέρα σου που αφήνεις σε άχαρα γερατειά, ντράπου μια μάνα με τα τόσα τα χρόνια της στη ράχη, που όλο και στους θεούς παρακαλιέται να της γυρίσεις ζωντανός στο σπίτι· λυπήσου, βασιλιά, και το παιδί σου, που αν στερηθεί τις φροντίδες που θέλουν τ' ανήλικα και ζει, αν εσύ του λείψεις, κάτω απ' ορφανοτρόφους, όχι φίλους, στοχάσου το κακό που ο θάνατος σου θ' αφήσει και σε

**κείνο και σε μένα· γιατί κι εγώ κανέν’
άλλο από σένα που να στρέψω τα
μάτια μου δεν έχω· την πατρίδα μου,
εσύ με το σπαθί σου την ξέκαμες κι
άλλη μου πήρε μοίρα τη μάνα μου
και κείνον που μ’ εγέννα, να
κατοικούν νεκροί στον Αδη κάτω. Τι
λοιπόν θα μπορούσε να μου γίνει
πατρίδ’ αντίς εσένα και ποια
πλούτη; εσύ είσαι κι η ζωή κι ο
θάνατος μου και μη μ’ αποξεχνάς και
μένα· ο άντρας πρέπει να το θυμάται
αν έχει κάποια δοκιμάσει
ευχαρίστηση· γιατί είναι η χάρη
πάντα που γεννά τη χάρη μα όποιος
ξεχνά το καλό που τον κάμουν ποτέ
δεν θα ’ταν άξιος της γενιάς του».**

**(Σοφοκλής, Αίας, στ. 485-524,
μτφρ. Ι.Ν. Γρυπάρης, εκδ. Εστίας,
Αθήνα 1982)**

2. Ο Ταλθύβιος, αγγελιαφόρος των Αχαιών, αναγγέλλει στην Ανδρομάχη τις αποφάσεις του στρατού για την ίδια και το γιο της

Ταλθύβιος: «Θα σκοτώσουν το παιδί σου. Μάθε το κακό που σε περιμένει.

[...] Ήταν ιδέα του Οδυσσέα στην πανελλήνιο σύσκεψη.

[...] Είπε, παιδί ενός τέτοιου σπουδαίου πατέρα δεν πρέπει να το αφήσουμε να ζήσει.

/ [...] Θα το ρίξουν πάνω απ' τους πύργους της Τροίας. / [...] Πάει η πατρίδα σου, άντρα δεν έχεις, μπορούμε να σε κάνουμε ό,τι θέλουμε. / Μα τώρα μια γυναίκα θα φοβηθούμε κοτζάμ άντρες».

(Ευριπίδης, Τρωάδες, στ. 719-731, μτφρ. Θρ. Σταύρου, εκδ. Εστίας, Αθηνά 1972)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ Ή ΕΡΓΑΣΙΑ

1. Όπως μάθαμε σε προηγούμενο μάθημα (σελ. 65), κριτήρια προσδιορισμού μιας «σκηνής» είναι η αλλαγή α) τόπου, β) προσώπων η γ) τόπου και προσώπων. Με τη βοήθεια αυτών των στοιχείων να μελετήσετε την ενότητα και: α) Να τη χωρίσετε σε σκηνές δίνοντας έναν τίτλο σε καθεμιά. β) Να προσδιορίσετε το χώρο (σκηνικό), όπου εκτυλίσσεται κάθε σκηνή, και τα πρόσωπα που διαλέγονται σ' αυτήν. Ποια πρόσωπα παρευρίσκονται χωρίς να παίρνουν το λόγο («βουβά πρόσωπα»); Θεωρείτε την παρουσία τους απαραίτητη η όχι, και γιατί;

2. Στην *Οδύσσεια* έχετε γνωρίσει τον τυπικό εκφραστικό τρόπο των άστοχων ερωτημάτων. Οι ερωτήσεις αυτές χαρακτηρίζονται έτσι, γιατί παρά το πιθανό και εύλογο περιεχόμενο τους, αστοχούν στην επισήμανση της αλήθειας, που ενδιαφέρει στη συγκεκριμένη περίπτωση. Το πρόσωπο, επομένως, που απαντά πρέπει πρώτα να αναιρέσει μία μία τις δυνατότητες που πρόβαλε αυτός που ρωτάει, δίνοντας στο τέλος τη σωστή απάντηση.

Να επισημάνετε τα άστοχα ερωτήματα της ενότητας και να σημειώσετε: α) Ποιος θέτει τις ερωτήσεις, τι ρωτά και ποιες δυνατότητες προβάλλει ως απάντηση; β) Ποιος απαντά και με ποιον τρόπο; γ) Τι πετυχαίνει ο ποιητής με τη χρήση των άστοχων ερωτημάτων;

3. Ακόμα και σ' αυτή την ειρηνική και ιδιωτική σκηνή ο ποιητής δε μας αφήνει να ξεχάσουμε τον πρωταγωνιστή του έπους, τον Αχιλλέα. Με ποια αφορμή αναφέρεται ο Πηλείδης στην ενότητα και ποια εικόνα σχηματίζει ο ακροατής για το ήθος του;

4. Ειρωνεία (τραγική, επική κτλ.) λέγεται η τεχνική αφήγησης η πλοκής, η οποία παρουσιάζει τους ήρωες να αγνοούν μια αλήθεια που γνωρίζει ο ακροατής η ο θεατής (βλ. και παραπάνω, σελ. 54). Να επισημάνετε τα σημεία της ενότητας, όπου ο ποιητής χρησιμοποιεί την τεχνική αυτή και να δικαιολογήσετε την άποψη σας. (Στην απάντησή σας να λάβετε υπόψη σας και το Παράλληλο κείμενο 2.)

5. Αφού μελετήσετε τους στ. 454-463 και 475-481, να γράψετε α) πώς φαντάζεται ο Έκτορας στο πρώτο χωρίο τη ζωή της Ανδρομάχης μετά την πτώση της Τροίας και το δικό του θάνατο, β) ποιες αισιόδοξες προβλέψεις κάνει στο δεύτερο χωρίο για την τύχη της πόλης, το μέλλον του γιου του και της γυναίκας του, και γ) πώς εξηγείτε την ύπαρξη αντιθέσεων μεταξύ των δύο χωρίων;

6. Όπως μάθατε σε προηγούμενο μάθημα (σελ. 54), για την ηθογράφηση ενός προσώπου παίρνουμε υπόψη μας τόσο τις σκέψεις, τα συναισθήματα, τα λόγια και τις πράξεις του ίδιου όσο και τις κρίσεις ή σκέψεις άλλων προσώπων του έργου ή του αφηγητή/ ποιητή γι' αυτό. Με βάση αυτά τα κριτήρια, να ηθογραφήσετε σε ένα

μικρό αλλά περιεκτικό κείμενο τον Έκτορα και την Ανδρομάχη, όπως τους γνωρίσατε στους στ. 370-529.

7. Στους στ. 407 κ.εξ. και 431 κ.εξ. η Ανδρομάχη εκφράζει τους φόβους της για την τύχη της ίδιας και του παιδιού της μετά το θάνατο του Έκτορα: α) Ποιοι είναι ακριβώς οι φόβοι της; β) Αφού λάβετε υπόψη σας πώς αντιμετωπίζονταν συνήθως οι γυναίκες και οι άντρες μετά την άλωση μιας πόλης στην ομηρική εποχή καθώς και τις αποφάσεις των Αχαιών μετά την πτώση της Τροίας, όπως παρουσιάζονται στην τραγωδία του Ευριπίδη *Τρωάδες* (βλ. Παράλληλο κείμενο 2), να κρίνετε αν είναι βάσιμοι οι φόβοι αυτοί.

8. Κατά τη διάρκεια αυτών των ειρηνικών σκηνών ο ποιητής δεν αφήνει ούτε στιγμή τον ακροατή να

ξεχάσει τον πόλεμο. Αφού μελετήσετε τους στ. 404-465, να γράψετε: α) Ποιες φραστικές αναφορές ή εικόνες θυμίζουν τον πόλεμο και τους πρωταγωνιστές του; β) Πού στοχεύει, κατά τη γνώμη σας, ο ποιητής μ' αυτές τις συνεχείς αναφορές και υπομνήσεις.

9. Στους στ. 401 και 506-513 συναντάμε έναν εκφραστικό τρόπο που είναι από τους πιο χαρακτηριστικούς του έπους, την παρομοίωση. Να αναλύσετε τις παρομοιώσεις των στίχων αυτών και να γράψετε συγκεκριμένα: α) Τι παρομοιάζεται με τι. β) Ως προς τι συσχετίζονται τα δύο μέρη. γ) Τι πετυχαίνει ο ποιητής με τη χρήση της παρομοίωσης. Ποια διαφορά παρατηρείτε στον τρόπο με τον οποίο είναι φτιαγμένες (στη δομή τους) οι δύο παρομοιώσεις των στίχων αυτών;

10. Ο Σοφοκλής στην τραγωδία του *Αίας* δημιουργεί μία σκηνή που μοιάζει πολύ με τον αποχαιρετισμό του Έκτορα και της Ανδρομάχης· πρόκειται για τη στιγμή που ο Αίας παρουσιάζεται αμετακίνητα αποφασισμένος να αυτοκτονήσει και η Τέκμησσα, σύντροφος του ήρωα και μητέρα του παιδιού του, προσπαθεί να τον μεταπείσει. Να συγκρίνετε το λόγο της Τέκμησσας (βλ. Παράλληλο κείμενο 1) με το λόγο της Ανδρομάχης και να επισημάνετε ομοιότητες και διαφορές.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ – ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Αφού χωριστείτε σε δύο ομάδες, να επεξεργαστείτε τα εξής θέματα, λαμβάνοντας υπόψη σας τις

πληροφορίες που μας παρέχει η ενότητα: α) Άτομο και οικογένεια στην ομηρική κοινωνία (οικογενειακές σχέσεις, δικαιώματα και υποχρεώσεις, ρόλοι, αξίες, όρια δράσης κτλ.). β) Άτομο και κοινότητα (θέση και ρόλοι, δικαιώματα και υποχρεώσεις, ανταπόδοση εκ μέρους της κοινότητας, ρόλος της κοινής γνώμης στην ιδιωτική ζωή κτλ.). Και στις δύο περιπτώσεις να προχωρήσετε σε συγκρίσεις με τη σημερινή κοινωνία και να επισημάνετε ομοιότητες και διαφορές. [Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Θεσμοί, Σύστημα, Κοινωνική Οργάνωση, Περιβάλλον]

ραψωδία *H*

Ἔκτορος και Αἴαντος μονομαχία.

Νεκρῶν ἀναίρεσις

(Ἡ μονομαχία του Ἐκτορα και του Αἴαντα. Ἡ ταφή των νεκρῶν)

Περίληπτική αναδιήγηση

Ἡ ἐπιστροφή του Ἐκτορα και του Πάρη στο πεδίο της μάχης ἀναπτερώνει το ἠθικό των Τρώων και τους οδηγεί σε νέες ἐπιτυχίες. Με ὑπόδειξη της Αθηνάς και του Απόλλωνα, ωστόσο, οι ἐχθροπραξίες αὐτῆς της μεγάλης μέρας (ἄρχισε στο *B!*) θα λήξουν με μια μονομαχία ἀνάμεσα στον Ἐκτορα και ἕναν διαλεκτό Αχαιό. Οι θεοί, μεταμορφωμένοι σε γυπαιοῦς, θα παρακολουθήσουν τον αγώνα ἐπάνω ἀπό την ψηλή βελανιδιά (φηγὸ) του Δία και δεν θα ἀφήσουν

κανέναν από τους δυο αντιπάλους να κινδυνεύσει. Από τους εννιά Έλληνες που δηλώνουν έτοιμοι ν' αναμετρηθούν με τον Έκτορα, την τιμή κερδίζει έπειτα από κλήρωση ο Αίαντας, ο γιος του Τελαμώνα. Αμέσως ο ήρωας ετοιμάζεται με χαρά για τη σύγκρουση και ζητάει τη βοήθεια του Δία· ο γενναίος στρατιώτης διακρίνεται και για την ευσέβειά του.

Στη θέα του Αίαντα οπλισμένου με την εφταβόδινη ασπίδα του που έμοιαζε με πύργο, η καρδιά του Έκτορα σφίχτηκε. Οι δύο αντίπαλοι, αφού πρώτα καυχούνται καθένας για τη δύναμή του, αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα την αξία του άλλου, ορμούν ρίχνοντας τα κοντάρια τους. Το κοντάρι του Έκτορα βρίσκει την ασπίδα του Αίαντα και την τρυπάει έως την

έβδομη στρώση, ενώ του Αίαντα περνάει την ασπίδα και το θώρακα, σκίζοντας το ρούχο του Έκτορα πέρα ως πέρα. Τραβούν και οι δυο τα δόρατα από τις ασπίδες τους και ορμούν ξανά. Ο Έκτορας τραυματίζεται, αλλά δεν εγκαταλείπει και ρίχνει πελώρια πέτρα που χτυπάει την ασπίδα του Αίαντα. Ο Αχαιός ήρωας ανταποδίδει και ο Έκτορας πέφτει, αλλά αμέσως τον σηκώνει ο Απόλλωνας. Ήδη όμως πέφτει το σούρουπο και η μονομαχία λήγει με ανταλλαγή δώρων. Η πρώτη μέρα μάχης (και 22η της *Ιλιάδας*), λοιπόν, κλείνει με μια άκαρπη σύγκρουση (με μιαν ανάλογη είχε αρχίσει, θυμηθείτε ποια ήταν).

Το ίδιο βράδυ ο Γερήνιος Νέστορας εισηγείται ανακωχή για περισυλλογή των νεκρών και το χτίσιμο αμυντικού τείχους. Δέκα

χρόνια τώρα δε χρειάστηκαν ένα τέτοιο οχυρό: η απουσία του Αχιλλέα είναι ολοφάνερη! Από την άλλη, οι Τρώες αποφασίζουν να προτείνουν συμβιβασμό, επιστρέφοντας μόνο τους κλεμμένους θησαυρούς, όχι όμως και την Ελένη, και να ζητήσουν ανακωχή. Την αυγή (23η μέρα του έπους), οι Αχαιοί διά στόματος Διομήδη απορρίπτουν οποιαδήποτε πρόταση συμβιβασμού· συμφωνούν όμως στο θέμα της ανακωχής, και ολημερίς οι δύο στρατοί ασχολούνται με την ταφή των νεκρών τους. Την επομένη (24η μέρα της *Ιλιάδας*), οι Αχαιοί εκμεταλλεύονται την ευκαιρία της ανακωχής και μέχρι το βράδυ το κάστρο είναι έτοιμο· είναι τόσο επιβλητικό, που το θαυμάζουν ακόμα και οι θεοί! Το τείχος αυτό θα διαδραματίσει σπουδαίο ρόλο στις

**μάχες που θα ακολουθήσουν.
Εξάλλου, οι κεραυνοί του Δία κατά
τη διάρκεια της επόμενης νύχτας
προαναγγέλλουν αιματηρές μάχες.**

ραψωδία Η 206-315 Μονομαχία Αίαντα και Έκτορα

- Και τώρα ο Έκτορας στο πεδίο της μάχης**
- Ας γνωρίσουμε καλύτερα τον Αίαντα, το γιο του Τελαμώνα**
- Μια ακόμη μονομαχία; Και πάλι ανταλλαγή δώρων!**

**Ο Αίαντας οπλίζεται και προκαλεί
τρόμο**

206 Και ωστόσο τον λαμπρόν
χαλκόν εζώνονταν ο Αίας
και στα καλά τα άρματα τα μέλη του
είχε κλείσει.

Κινούνταν ως θεόρατος ο Άρης
κατεβαίνει
στον πόλεμο μες στους θνητούς,
που ο βροντητής Κρονίδης
210 στης διχονοίας έριξε
τον φονικόν αγώνα.

Παρόμοιος θεόρατος
των Αχαιών ο πύργος,
ο Αίας, με χαμόγελο στο άγριο
πρόσωπό του
μέγα κοντάρι ετίναξε
μακροδιασκελώντας.

Αναγαλλιάζαν οι Αχαιοί
καθώς τον εθωρούσαν,
215 αλλ' από τρόμον φοβερόν
επάγωσαν οι Τρώες,
και ακόμα και του Έκτορος
εσπάραξε η καρδιά·
αλλά να φύγει, να συρθεί μες
στον στρατόν του πλέον

δεν ημπορούσε αυτός αφού
προκάλεσε εις την μάχην.
Και ο Αίας επροχώρησε
μ' ασπίδα ωσάν πύργον,
220 χάλκινην μ' επτά δέρματα,
που του έκαμε ο Τυχίος
των σκυτοτόμων έξοχος,
εγκάτοικος στην Ύλην,
λαμπρήν την ετεχνούργησεν
επτάδιπλην με δέρμα
δυνατών ταύρων, κι έβαλε
δίπλαν χαλκού ογδόην.
Αυτήν στα στήθη επρόβαλεν
ο Τελαμώνιος Αίας.

στ. 206 Ο Αίαντας οπλίζεται και φοράει τα επιθετικά και τα αμυντικά όπλα του.

στ. 208-210 Ο Αίαντας προχωράει σαν τον Άρη, όταν πηγαίνει σε πόλεμο που ξεσήκωσε ανάμεσα

στους θνητούς ο Δίας. Η επιλογή του λεξιλογίου και των εικόνων των **στ. 206-213** είναι περίτεχνα επιλεγμένη, ώστε να δημιουργείται μεγαλοπρεπές ύφος.

στ. 211 πύργος: προπύργιο. Ποιος περιέγραψε με ανάλογες εκφράσεις τον Αίαντα στο Γ;

στ. 212 με χαμόγελο στο άγριο πρόσωπο του (στο πρωτότυπο μειδιών βλοσυροῖσι προσώπασι): φανταστείτε την έντονη αντίθεση του χαμόγελου σε ένα φοβερό πρόσωπο.

στ. 213 ετίναξε μακροδιασκελῶντας: η εικόνα του Αίαντα που προχωράει με τεράστια, αποφασιστικά βήματα, κραδαίνοντας το μακρύ δόρυ του και χαμογελώντας επικίνδυνα, είναι ανεπανάληπτη.

στ. 217 να συρθεί μες στον στρατόν του: να κρυφτεί στις τάξεις των δικών του. Ένας ήρωας

μπορούσε να νιώσει φόβο, αλλά δεν επιτρεπόταν ποτέ να το βάλει στα πόδια μπροστά στον αντίπαλο.

Ποιος είχε κάνει κάτι τέτοιο και είχε δεχτεί την αυστηρή κριτική του Έκτορα;

στ. 219 μ' ασπίδα ωσάν πύργον: η ασπίδα («το σάκος») του Αίαντα δεν ήταν ολοστρόγγυλη, αλλά μακριά, σε σχήμα ορθογώνιου παραλληλόγραμμου ή οκταγώνου, ώστε να καλύπτεται ολόκληρος ο πολεμιστής.

στ. 223 δίπλα: στρώμα από συγκεκριμένο υλικό, στρώση. Η χάλκινη στρώση σκέπαζε τις επτά στρώσεις από δέρματα βοδιών (στ. 246).

στ. 224 αυτήν στα στήθη επρόβαλεν: κρατούσε την ασπίδα μπροστά, ώστε να καλύπτει και το στήθος.

Συνάντηση των δύο αντιπάλων – Ο «αγώνας λόγων»

225 Κι εστάθη εμπρός στον
Έκτορα και του 'πε με φοβέρες:
«Ω Έκτορ, θα γνωρίσεις συ,
μόνος μεμόνον τώρα,
αν άλλοι εδώ των Δαναών
ευρίσκονται ανδρειωμένοι,
έξω από τον λεοντόκαρδον
Πηλείδην ανδροφόνον.
Αλλ' αυτός μένει στα κυρτά
θαλασσοπόρα πλοία,

230 αφού στον πρώτον αρχηγόν
Ατρείδην εχολώθη.
Αλλ' ημείς είμεθ' αρκετοί με σε
να μετρηθούμε
και πάμπολλοι· αλλ' αρχίνησε
πρώτος εσύ την μάχην».
Και ο μέγας τότε απάντησεν
ο λοφοσειστής Έκτωρ:
«Αία, ω διογέννητε,

Η «κυρίως» μονομαχία

Είπε και το μακρόσκιον ετίναξε
κοντάρι.

245 Και την φρικτήν του Αίαντος
εκτύπησεν ασπίδα
και τον χαλκόν που όγδοος
επτά σκεπάζει δίπλες·
τες έξι δίπλες έσχισε και εστάθη
στην εβδόμη
της λόγχης ο σκληρός χαλκός·
και δεύτερος ο Αίας
ο θείος το μακρόσκιον ετίναξε
κοντάρι,

250 κι εκτύπησε την στρογγυλήν
του Έκτορος ασπίδα.
Τρύπησ' η λόγχ' η δυνατή
την φωτεινήν ασπίδα,
και στον ωραίον θώρακα εμπήχθη
πέρα πέρα,
και στο λαγγόνι του αντικρύ
του σχίζει τον χιτώνα.

Ἔσκυψε και τον θάνατον απόφυγεν
εκείνος.

255 Και απ' τες ασπίδες έσυραν
τες λόγχες των και οι δύο·
με ορμήν επέσαν και όμοιαζαν
λεόντων ωμοφάγων,
ή αγριοχοίρων φοβερών που
δύσκολα νικούνται·
και ο Έκτωρ πρώτος έκρουσε
στην μέσην την ασπίδα,
και η λόγχη δεν την έσπασε, ώστ'
εκυρτώθ' η άκρη·

260 τότε πηδώντας έμπηξε
την λόγχην στην ασπίδα
του Έκτορος και απ' την ορμήν
τον έκοψεν ο Αίας,
και τον λαιμόν του λάβωσεν
η λόγχη κι έσταξ' αίμα.
Και όμως ο Έκτωρ μ' όλ' αυτά
την μάχην δεν αφήνει.
Τραβιέται οπίσω κι απ' την γην
με το τρανό του χέρι

265 πέτραν σηκώνει ολόμαυρην,
μεγάλην και τραχείαν·
του Αίαντος την φοβερήν
επτάδιπλην ασπίδα
μ' αυτήν κτυπά στον ομφαλόν κι
εβρόντησε ο χαλκός της.
Βράχον πολύ τρανότερον
εσήκωσεν ο Αίας·
σφενδονιστά τον έριξε
μ' αμέτρητην ανδρείαν

270 κι έσπασεν η μυλόπετρα
στα βάθη την ασπίδα·
ετρέκλισε και ανάσκελα
ξαπλώθηκε από κάτω
εις την ασπίδα· κι έξαφνα
τον όρθωσεν ο Φοίβος.

στ. 225 του 'πε με φοβέρες: δεν
εννοεί ακριβώς απειλές, αλλά το
συνηθισμένο αγώνα λόγων που
προηγείται της «κυρίως»

μονομαχίας και στον οποίο οι δύο αντίπαλοι προκαλούσαν ο ένας τον άλλον με χλευαστικές και προκλητικές εκφράσεις.

στ.228-230 Ο πρωταγωνιστής δε μας αφήνει να ξεχάσουμε τον πρωταγωνιστή του έπους

στ. 235 με δοκιμάζεις: ίσως επειδή ο Αίαντας συγκαταβατικά του επέτρεψε να χτυπήσει πρώτος.

στ. 241 και πεζός ξεύρω τον χορό του Άρη: ξέρω καλά να μάχομαι σώμα με σώμα

στ. 251 χιτώνα: ρούχο κοντό, μάλλον μάλλινο, που το φορούσαν σαν εσώρουχο κάτω από το *ιμάτιον*. λαγγόνι: βλ. σχολ. στ. E 284

στ. 255 απ' τες ασπίδες...δύο: τράβηξαν τα δόρατά τους τα οποία είχαν σχεδόν διαπεράσει τις ασπίδες τους.

στ. 258 ἔκρουσε: χτύπησε με ορμή.

στ. 259 ἡ λόγχη... ἄκρη: ἡ ασπίδα δεν τρύπησε, ἀλλὰ στράβωσε ἡ μύτη τοῦ δόρατος.

στ. 267 στὸν ομφαλόν: στὸν ἀφαιλό, στὸ κέντρο.

στ. 270 ἡ μυλόπετρα: ἡ πέτρα τοῦ Αἴαντα ἦταν μεγαλύτερη, ογκώδης σαν μυλόπετρα, ἀλλὰ τὴν ἔριξε καὶ με μεγαλύτερη δύναμη ἀπὸ τὸν Ἴκτορα.

στ. 271 ἐτρέκλισε... ξαπλώθηκε: ὁ Ἴκτορας.

στ. 272 ἔξαφνα... ὁ Φοῖβος: ἀμέσως τὸν σήκωσε ὁ Απόλλωνας. Πού βρισκόταν ὁ θεός ὅλη αὐτή τὴν ὥρα;

στ. 273 ἀντίστηθα: ἀπὸ κοντά, στήθος με στήθος.

Εικόνα 18. Μονομαχία Αίαντα και Έκτορα.

Ερυθρόμορφη αττική κύλικα, γύρω στο 485 π.Χ. Παρίσι, Μουσείο Λούβρου (αντίγραφο).

Παρέμβαση των κηρύκων – Λήξη

Και με τα ξίφη αντίστηθα
να κτυπηθούν θα ορμούσαν,
αν του Διός οι μηνυταί και
των θνητών ανθρώπων,
275 οι κήρυκες που έστελναν
και Αχαιοί και Τρώες
Ιδαίος και Ταλθύβιος, άνδρες
σοφοί και οι δύο

δεν πρόφθαναν στο μέσον των
τα σκήπτρα των ν' απλώσουν·
ο Ιδαίος τότε ομίλησε, που νουν
και γνώσες είχε:

«Την μάχην πλέον παύσετε,
τον πόλεμον, παιδιά μου,
280 διότι ο Ζευσ σας αγαπά
παρόμοια και τους δύο
είσθε κι οι δυο πολεμισταί·
κι αυτό το βλέπομ' όλοι.

Κι ενύκτωσεν, είναι καλό
στην νύκτα να υπακούμε».

Σ' αυτόν τότε αποκρίθηκεν
ο Τελαμώνιος Αίας:

«Του Έκτορος αυτά να ειπείς
να τα ζητήσ' Ιδαίε,

285 αφού προκάλεσεν αυτός
τους πολεμάρχους όλους
ας αρχινήσει· και ό,τ' ειπεί
θέλει κι εγώ το στέρξω».

Και ο μέγας τότε απάντησεν
ο λοφοσειστής Έκτωρ:

«Ω Αία, σου ἔδωκε ο θεός και
ανάστημα και ανδρεία
και γνώσιν και των Αχαιών
πρώτος στην λόγχην είσαι.

290 Ας παύσομε διά σήμερα
της μάχης τον αγώνα
κι ύστερ' ας πολεμήσομεν,
ωσότου μας χωρίσει
θεός και εις έναν των λαών
χαρίσει αυτός την νίκη.

Κι ενύκτωσεν είναι καλό
στην νύκτα να υπακούμε.
Κι οι Αχαιοί στα πλοία σας
να σε χαρούν, γενναίε,

295 και μάλιστα οι συντρόφοι σου
κι οι φίλοι, όσους κι αν έχεις,
και στου Πριάμου την λαμπρήν
μεγάλην πολιτείαν
εμένα οι Τρώες να χαρούν κι
οι σεβαστές μητέρες
συναθροισμένες να ευχηθούν
στον αγιασμένον τόπον

Ανταλλαγή δώρων

και δώρ' ας αντιδώσομεν

εξαΐσια μεταξύ μας,

300 ὥστε να ειπεί των Αχαιών

κανένας και των Τρώων:

Στης διχονοΐας πιάσθησαν

τον φονικόν αγώνα

και πάλιν ομογνώμησαν

και ως φίλοι εχωρισθήκαν».

Και ως είπε του επρόσφερεν

αργυροκαρφωμένο

ξίφος με το θηκάρι του

και κρεμαστήρι ωραίο·

305 ζώνην με κόκκινην βαφήν

του χάρισεν ο Αΐας·

και αποχωρήσαν στον λαόν

των Αχαιών ο Αΐας,

ο Έκτωρ εις τον Τρωικόν,

κι εχάρηκαν οι Τρώες,

ως ζωντανόν και αλάβωτον

τον είδαν, αφού μόλις

εξέφυγε απ' του Αϊάντος
τα χέρια τ' ανδρειωμένα
310 ανέλπιστα, και όλοι φαιδροί
στην πόλιν τον επήραν.
Κι οι Αχαιοί τον Αϊάντα,
φαιδρόν από την νίκη,
του θείου Αγαμέμνονος
εις την σκηνήν επήραν·
και του Ατρείδη ότ' έφθασαν
εις τες σκηνές εκείνοι,
βόδι εθυσίασε δι' αυτούς
ο μέγας βασιλέας
315 αρσενικό πεντάχρονο
στον ύψιστον Κρονίδην.

στ. 274-275 οι μηνυταί: οι
αγγελιαφόροι (επειδή μετέφεραν τα
«μηνύματα»). Οι κήρυκες θεωρού-
νταν πρόσωπα ιερά, που είχαν την
προστασία του ίδιου του Δία και
κρατούσαν σαν σύμβολο του

αξιώματος τους το σκήπτρο. Έργο τους ήταν και ο ρόλος του διαιτητή σε μονομαχίες, καθώς και η παρέμβασή τους για να χωρίσουν τους αντιπάλους, όπως εδώ.

στ. 276 Ιδαίος: κήρυκας των Τρώων· Ταλθύβιος: κήρυκας των Αχαιών.

στ. 282 είναι καλό στην νύκτα να υπακούμε: η νύχτα απαιτεί όλα τα όντα να ησυχάζουν.

στ. 286 στέργω: πείθομαι, υπακούω.

στ. 297-298 οι σεβαστές μητέρες... τόπον: οι Τρωάδες θα πάνε να προσευχηθούν στα ιερά των θεών.

στ. 299 δώρα: η ανταλλαγή δώρων ήταν συνηθισμένη σε τέτοιες περιπτώσεις· αυτό άλλωστε σήμαινε ότι η μονομαχία έληξε χωρίς να αναδειχθεί νικητής.

στ. 301 στης διχονοίας... αγώνα:
πολέμησαν σε μάχη φονική.

στ. 303 αργυροκαρφωμένο: η λαβή
του ήταν στολισμένη με ασημένια
καρφάκια (πρβ. σχόλ. στ. Α 246). **στ.**

304 κρεμαστήρι: ο τελαμώνας, ο
ιμάντας από τον οποίο κρεμόταν το
ξίφος.

στ. 310 ανέλπιστα: χωρίς να το
πιστεύουν φαιδροί: χαρούμενοι.

Τα δώρα

«Ὡς ἄρα φωνήσας δῶκε ξίφος
ἀργυρόηλον, σύν κολεῶ τε φέρων
καὶ ἐϋτμήτῳ τελαμῶνι· Αἴας δὲ
ζωστήρα δίδου φοίνικι φαιινόν»

(H 303-305)

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Η μονομαχία του Ερωτόκριτου με τον Άριστο

Το παρακάτω απόσπασμα προέρχεται από το έμμετρο μυθιστόρημα του Βιτσέντζου Κορνάρου *Ερωτόκριτος* (αρχές του 17ου αι.). Στην αρχαία Αθήνα ζει ο βασιλιάς Ηράκλης με τη γυναίκα του Αρτέμη και την κόρη τους, την Αρετούσα. Ο Ερωτόκριτος, γιος του συμβούλου Πεζόστρατου, ερωτεύεται την Αρετούσα, αλλά ο πατέρας της είναι αντίθετος σ' αυτήν τη σχέση και προσπαθεί να παντρέψει την κόρη του με το βασιλόπουλο του Βυζαντίου. Όταν μάλιστα η νέα αρνείται το γάμο, φυλακίζεται μαζί με την παραμύθια της, που προσπάθησε να τη δικαιολογήσει. Τότε εμφανίζεται ένας βόρειος αντίπαλος· οι

**Βλάχοι με το βασιλιά τους Βλαντί-
στρατο εισβάλλουν στη χώρα και
πολιορκούν την Αθήνα. Στην
κρίσιμη στιγμή παρουσιάζεται ο
Ερωτόκριτος αγνώριστος, γιατί έχει
μαυρίσει το πρόσωπό του με ένα
μαγικό υγρό, και σώζει την Αθήνα
και το ρήγα Ηράκλη. Εξασφαλίζει
μάλιστα και την τελική νίκη σε μια
μονομαχία που γίνεται, έπειτα από
συμφωνία των δύο αντιπάλων,
ανάμεσα στο Ερωτόκριτο και τον
ανιψιό του βασιλιά των Βλάχων
Άριστο, ο οποίος σκοτώνεται τελικά
στη μονομαχία. Σκηνές αυτής της
μονομαχίας παρουσιάζονται στα
χωρία που ακολουθούν.**

*«Ωσάν αμνόξασι κι οι δυο,
φιλευτικά μιλούσι,
1630 πιάνουνται κι αγκαλιάζονται
και κλαίγοντας φιλούσι.*

**Και δίδουσι το φοβερό
θέλημα τον πολέμου·
το 'να φουσάτο εχλώμιανε,
στ' αλλού δειλιούν και τρέμου.**

[...]

**Θωρούσι δυο χρυσούς αϊτούς,
πρεπειά στην οικουμένη,
1670 κατέχουν κι ένας απ' αυτούς
σήμερον αποθαίνει
και κάθα εις παρακαλεί
συχνιά το ριζικό του
να τον βουηθήσονν οι ουρανοί
ογιά τον εδικό του.**

**Σαν όντε μεσοπέλαγα
δυο ανέμοι σηκωθούσι
αξάφνου, και με τη βροντή
φυσώντας πολεμούσι,
μάχουνται με τη θάλασσα,
μανίζου και φουσκώνου,
τσι ψυχαλίδες του γιαλού στα
νέφαλα σηκώνου,**

έναν φυσά απ' ανατολή κι ο άλλος
από τη δύση,
πάσκει ο Βορράς και μάχεται
το Νότο να νικήση·
ο κάμπος έτσι εβρόντησε και
στα βουνά εγρικήθη,
1680 όντε τσι πρώτες κονταρές
εδώκαν εις τα στήθη.

Εσπάσαν τα κοντάρια τως,
εις εκατό εγενήκα
και τα κομμάτια σ' τ' ουρανούς
εφτάξαν κ' εκαήκα·
κι όντεν εβγάλαν τα σπαθιά,
στη χέρα όντε τα σφίξα,
τα ξάζον, τα μπορούσινε και
τα κατέχον εδείξα.

[...]

Άριστος που 'χε πεθυμιά τέλος
να δει στη μάχη
κι εις έτοιμο κίντυνο βαρύ δεν
τ' όλπιζε να λάχη,

πεζέφνει και τον Άριστον

**ήστεκε κι ανιμένει·
εκείνος πάλι να θωρή πεζόν**

έτοιον οχθρό του,

1770

για τα πρεπά της αντρειάς

πεζέφνει απ' τ' άλογό του.

Εμάνισε παρά ποτέ κι

ως λιόντας αγριεύγει

και λέγει του Ρωτόκριτου:

“Η μέρα μας μισεύγει

και για ντροπή μου το κρατώ,

να σου το μολογήσω,

τόση ώρα να σε πολεμώ

και να μη σε νικήσω.

Περμάζωξε όλη την αντρειά,

βάλε τη δύναμή σου,

λέγω σου εδά παρά ποτέ

βαρίσκω και βλεπήσου”.

“Μη βιάζεσαι πολλά, Άριστε,

κι η μέρα πρι βραδιάση,

ένας μας θε να σκοτωθή

κι ο ρήγας του θα χάση

κι ακόμη ο ήλιος είν' ψηλά
και πρι να χαμηλώση,
1780 γη αυτό γη τούτο το σπαθί
το τέλος θέλει δώσει".
Τούτα τα λόγια μοναχάς
είπασιν όλη μέρα
κι απόκει αρχίζου άλλη μαλιά
με το σπαθί στη χέρα».

(Β. Κορνάρος, *Ερωτόκριτος*, Δ', στ.
1629-1782, κριτική έκδοση Στ.
Αλεξίου, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1980)

αμνόγω (στ. 1629): ορκίζομαι,
θέλημα (στ. 1631): εντολή, άδεια,
πρεπειά (στ. 1669): στόλισμα, ξάζω
(στ. 1684): αξίζω,
κοπανιά (στ. 1759): χτύπημα,
μαλιά (στ. 1782): σύγκρουση.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ Ή ΕΡΓΑΣΙΑ

- 1.** Το τυπικό μοτίβο των ρήσεων που προηγούνται της σύγκρουσης μπορούμε να το χαρακτηρίσουμε «μονομαχία με λόγια» (αγώνα λόγων). Ποια θέση μπορεί να έχει σε μια τέτοια «μονομαχία λόγων» η επαινετική προσφώνηση του Έκτορα προς τον αντίπαλο του; Να δικαιολογήσετε τις απόψεις σας.
- 2.** Πώς εξηγείτε τη μνεία του Αχιλλέα από τον Αίαντα (στ. 228-230); Τι επιδιώκει μ' αυτήν ο ίδιος ο ήρωας και τι ο ποιητής;
- 3.** Ποιες δεξιότητές του προβάλλει ο Έκτορας στην προκαταρκτική ρήση του για να αποδείξει ότι γνωρίζει πολύ καλά «τες μάχες και τες ανδροφονίες» (στ. 237);

4. «Στης διχονοίας πιάσθηκαν τον φονικόν αγώνα / και πάλιν ομογνώμησαν και ως φίλοι εχωρισθήκαν» (στ. 301-302). α) Πώς εξηγείτε την παρουσία τέτοιων στίχων και την ανταλλαγή δώρων μέσα σ' ένα πολεμικό έπος; β) Να συγκρίνετε την ανταλλαγή με εκείνη που γνωρίσατε στο επεισόδιο Γλαύκου-Διομήδη (Ζ 119-236).

5. Νεότεροι μελετητές αλλά και αρχαίοι σχολιαστές υποστήριξαν ότι ο Όμηρος δεν κατάφερε να κρατηθεί πάντα αμερόληπτος αφηγητής και δείχνει μερικές φορές τη συμπάθειά του προς τους συμπατριώτες του. Να αναζητήσετε στην περιγραφή της μονομαχίας στοιχεία που να συνηγορούν υπέρ της «μεροληψίας» του ποιητή ή το αντίθετο.

6. Η μονομαχία ως μέσο επίλυσης διαφορών συνηθιζόταν και σε νεότερα χρόνια, κυρίως στο Μεσαίωνα ή και αργότερα. Να συγκρίνετε τη μονομαχία του Ερωτόκριτου με τον Άριστο (Παράλληλο κείμενο) με το ιλιαδικό πρότυπο που μελετήσατε. Τι παρατηρείτε;

**ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
– ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ**

1. Αφού μελετήσετε προσεκτικά τις περιγραφές των μονομαχιών Μενέλαου-Πάρη (Γ 313-382) και Αίαντα-Έκτορα, να σημειώσετε: α) τα όπλα (αμυντικά, επιθετικά) που χρησιμοποιούν σε κάθε περίπτωση οι αντίπαλοι, β) τα χτυπήματα του ενός εναντίον του άλλου, γ) τις φάσεις του κάθε αγώνα και

δ) τις διαφορές που παρατηρείτε ανάμεσα στις δύο αναμετρήσεις. Τέλος, συνθέτοντας τα κοινά στοιχεία των δύο σκηνών, να σχηματίσετε τη βασική τυπολογία της επικής μονομαχίας.

2. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να επιλέξετε ένα άθλημα (ατομικό ή ομαδικό) που σας αρέσει και να παρουσιάσετε στην τάξη την περιγραφή μιας συνάντησης δύο αντιπάλων (αθλητών ή αθλητικών ομάδων) στο συγκεκριμένο άθλημα (ποδόσφαιρο, ξιφομαχία, σκάκι κτλ.). Θα επιμείνετε στη ρεαλιστική περιγραφή: προκαταρκτικές διαδικασίες, φάσεις του αγώνα, προβολή των δεξιοτήτων του κάθε αντιπάλου (ατόμου ή ομάδας), αθλητική συμπεριφορά, διαδικασίες λήξης της αναμέτρησης. Κάποιοι/-ες από εσάς θα μπορούσατε

να αποδώσετε με καλλιτεχνικό τρόπο (πεζό, ποίημα, εικαστική δημιουργία κτλ.) μια εικόνα της ενότητας που διδαχθήκατε και σας εντυπωσίασε περισσότερο.

[Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Χώρος – Χρόνος, Κανόνας, Σύγκρουση, Άτομο – Ομάδα, Τέχνη]

ραψωδία Θ

Κόλος (=κολοβή) μάχη

(Το σκοτάδι διακόπτει τη μάχη, χωρίς να κριθεί ο νικητής)

Περιληπτική αναδιήγηση

Ξημερώνει (25η μέρα) και στον Όλυμπο μια νέα συνέλευση των θεών βρίσκεται σε εξέλιξη. Ο Δίας με απειλές απαγορεύει στους άλλους θεούς να παρεμβαίνουν

στον πόλεμο υπέρ των Τρώων ή των Δαναών. Το σχέδιο του (η βουλή του) μπαίνει πλέον σε εφαρμογή. Αμέσως μετά, στα χρυσά ντυμένος, ανεβαίνει στο αμάξι του και κατευθύνεται στην Ίδη, για να παρακολουθήσει από εκεί ψηλά την πορεία της μάχης, που στην αρχή μοιάζει αμφίροπη. Κατά το μεσημέρι ο Δίας βάζει τις μοίρες θανάτου των δύο αντιπάλων σε ζυγαριά και η κακή τύχη γέρνει προς το μέρος των Αχαιών· αναπότρεπτα, λοιπόν, αυτή θα είναι μοιραία μέρα (αΐσιμον ἡμαρ) γι' αυτούς. Πράγματι, η κατάσταση αλλάζει αμέσως υπέρ των Τρώων: οι Αχαιοί υποχωρούν, ενώ ο Έκτορας, βέβαιος για την υποστήριξη του Δία, καυχιέται ότι θα κατακάψει τα καράβια τους και θα τους συντρίψει οριστικά. Ο Δίας

εμψυχώνει τους Τρώες, οι οποίοι πλέον κυνηγούν τους Έλληνες μέχρι πέρα από την τάφρο, δίπλα στα πλοία τους!

Η Ήρα, αφού αποτυγχάνει να πείσει τον Ποσειδώνα να παραβούν την εντολή του Δία, συμφωνεί με την Αθηνά να σπεύσουν οι δυο τους να βοηθήσουν τους Δαναούς. Ο Δίας όμως τις βλέπει από την Ίδη και στέλνει την Ίριδα με νέες απειλές. Οι δυο θεές αναγκάζονται να γυρίσουν πίσω λυπημένες. Σε λίγο επιστρέφει στον Όλυμπο και ο Δίας, ο οποίος τις ειρωνεύεται για τις ενέργειές τους και προφητεύει μεγαλύτερες συμφορές για τους Αχαιούς την επόμενη μέρα. Αποκαλύπτει επίσης σε γενικές γραμμές το σχέδιο του: οι νίκες των Τρώων θα συνεχιστούν έως ότου σκοτωθεί ο Πάτροκλος.

Έτσι ο Αχιλλέας θα ικανοποιηθεί από τις ήττες των Αχαιών, αλλά θα αναγκαστεί να ξαναβγεί στη μάχη για να εκδικηθεί το θάνατο του φίλου του. Ενώ η συζήτηση τελειώνει ψηλά στην κατοικία των θεών, κάτω στην τρωική πεδιάδα η νύχτα βρίσκει τους Δαναούς απελπισμένους. Οι Τρώες, πάλι, χαρούμενοι μα και θλιμμένοι που δεν ολοκλήρωσαν τη νίκη τους, στρατοπεδεύουν (για πρώτη φορά!) στο ύπαιθρο, έξω από τα τείχη.

Ο Δίας αποκαλύπτει στην Ήρα τη βουλή του

Και τότε ο Δίας της αποκρίθηκεν ο νεφελοστοιβάχτης:

«Αύριο πουρνό τον τρανοδύναμο του Κρόνου υγιό, σα θέλεις, με πιο μεγάλη ακόμα μάνητα δα ιδείς,

**βοϊδόματη Ἴηρα, πλήθος ἀρίφνητο
ἀπ' το ἀργίτικο το ἀσκέρι ν'
ἀφανίζει· τι ο γαῦρος Ἐχτορας τον
πόλεμο δεν εἶναι να σκολάσει, πριν
ο Ἀχιλλέας ο γοργοπόδαρος σκωθεῖ
ἀπό τα καράβια,
τη μέρα εκείνη που στις πρύμνες
τους τ' ἀσκέρια στριμωγμένα
θα στήσουν πόλεμο στου Πάτροκλου
τρογύρα το κουφάρι».**

**(Ιλιάδα Θ 469-476, μτφρ. Ν.
Καζαντζάκης - Ι.Θ. Κακριδής, έκδοση
ΟΕΔΒ 1983)**

Εικόνα 19. Ο Δίας εξαπολύει κεραυνό και σώζει τους Τρώες (Θ 133-138). Ζωγραφική σε αγγείο. Συλλογή του δούκα του Marlborough, Deerpene (αντίγραφο).

ραψωδία *I*

Πρεσβεία πρὸς Ἀχιλλέα. Λιταί
(Αποστολή πρεσβείας στον Αχιλλέα.
Παρακλήσεις)

Περίληπτική αναδιήγηση

Η νύχτα είναι δύσκολη για τους Αχαιοούς· ο Αγαμέμνονας συγκαλεί

αγορά του στρατού και προτείνει ως μόνη λύση την επιστροφή στην πατρίδα. Στην πρόταση αυτή εναντιώνεται ο Διομήδης και ο στρατός επιδοκιμάζει με αλαλαγμούς τη στάση του. Λίγο αργότερα, σε συνέλευση των γερόντων, ο Νέστορας κατηγορεί τον Αγαμέμνονα για την προσβολή που έκανε στον Αχιλλέα. Ο Αγαμέμνονας δηλώνει έτοιμος να επανορθώσει αμέσως, προσφέροντας πολλά και πλούσια δώρα. Αποφασίζεται, λοιπόν, αποστολή πρεσβείας στον Αχιλλέα· μέλη της πρεσβείας θα είναι ο Οδυσσέας, ο Φοίνικας, ο Αΐαντας και δύο κήρυκες.

Φτάνοντας η αποστολή στα καράβια των Μυρμιδόνων, βρίσκει τον Αχιλλέα να παίζει φόρμιγγα (ένα είδος κιθάρας) και να τραγουδάει κατορθώματα ηρώων·

απέναντί του στέκει σιωπηλός ο φίλος του, ο Πάτροκλος. Ο Πηλείδης υποδέχεται με χαρά τους παλιούς του συντρόφους και τους περιποιείται με φαγητό σύμφωνα με τους κανόνες φιλοξενίας της εποχής. Μετά το δείπνο το λόγο παίρνει πρώτος ο Οδυσσέας, ο οποίος, αφού εκθέτει τη δεινή κατάσταση στην οποία έχουν περιέλθει οι Αχαιοί, ζητάει από τον Αχιλλέα να αφήσει το θυμό και να επιστρέψει στη μάχη. Άλλωστε, ο Αγαμέμνονας κατάλαβε το λάθος του και του δίνει πλούσια ανταλλάγματα. Ο Αχιλλέας αρνείται κατηγορηματικά και απορρίπτει τα δώρα. Γνωρίζει, λέει, από τη μητέρα του πως μπροστά του ανοίγονται δυο δρόμοι της μοίρας: να μείνει στην Τροία, να πολεμήσει και να σκοτωθεί, μα αθάνατο να μείνει το

όνομά του, ή να φύγει και να ζήσει πολλά χρόνια ευτυχισμένα, χωρίς την αθάνατη φήμη. Δηλώνει αποφασισμένος να διαλέξει το δεύτερο. Προτείνει μάλιστα στο δάσκαλό του, τον Φοίνικα, να φύγουν μαζί για τη Φθία. Όλοι έμειναν άφωνοι από τα λόγια του και την άρνησή του.

Τη σιωπή σπάει ο Φοίνικας. Ο γέροντας θυμίζει στον παλιό μαθητή του ότι οι *Λιτές*, οι θεοποιημένες δηλαδή παρακλήσεις, είναι κόρες του Δία, και όποιος τις παραβλέπει τιμωρείται. Αναφέρει και μυθολογικά παραδείγματα ηρώων, που θύμωσαν κάποτε, αλλά υποχώρησαν στα δώρα και στις παρακλήσεις των συντρόφων τους. Μια ιστορία από αυτές, εκείνη του Μελέαγρου, τη διηγείται αναλυτικά. Ο Πηλείδης, όμως, παραμένει αμετάπειστος.

Τελευταίος παίρνει το λόγο ο Αΐαντας που, σε μια ύστατη προσπάθεια, προτρέπει τον Αχιλλέα να υποχωρήσει. Ο ήρωας, όμως, επαναλαμβάνει ότι δεν μπορεί να ξεχάσει την προσβολή που του έκανε ο Αγαμέμνονας. Θα ξαναμπεί στη μάχη, λέει, μόνο αν ο Έκτορας, σκοτώνοντας τους Αχαιοούς, φτάσει κοντά στα καράβια των Μυρμιδόνων.

Έπειτα απ' αυτά η πρεσβεία επιστρέφει άπρακτη στη σκηνή του Αγαμέμνονα, όπου όλοι περιμένουν τα νέα με αγωνία. Τη δυσάρεστη είδηση ανακοινώνει με λίγα λόγια ο Οδυσσέας. Ακολουθεί βαριά σιωπή, την οποία διακόπτει ο Διομήδης, που κατηγορεί τον Αχιλλέα για έπαρση και προτείνει, αφού δειπνήσουν, να ξεκουραστούν,

ώστε να είναι έτοιμοι για τη μάχη της επόμενης μέρας. Όλοι συμφώνησαν μαζί του και, αφού έκαναν σπονδή στους θεούς, έφυγε ο καθένας για τη σκηνή του.

Η ιδανική εκπαίδευση στον ομηρικό κόσμο

**«μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι
πρηκτῆρά τε ἔργων.»**

(I 443)

ραψωδία I 225-431 Ο λόγος του Οδυσσέα και ο αντίλογος του Αχιλλέα

- Ο Αχιλλέας και πάλι στο προσκήνιο
- Είναι ο Οδυσσέας τόσο καλός ρήτορας όσο μας είπε ο Αντήνορας στο Γ;
- Ήρθε ο καιρός να πραγματοποιηθεί ο λόγος της Αθηνάς προς τον Αχιλλέα: «*τρίδιπλα δώρ' ατίμητα θα λάβεις μιαν ημέρα*» (A 213)

Λόγος του Οδυσσέα: έκθεση της δεινής κατάστασης των Αχαιών

225 «Χαίρε, Αχιλλέα· μητ' εδώ και
μήτε στου Ατρείδη
εις την σκηνήν παράπονο
δεν έχομε του δείπνου,

και άφθονα υπάρχουν τα καλά
στο ισόμοιρο τραπέζι.

Τον νουν όμως δεν έχομε

στο ευφραντικό τραπέζι,
αλλά μεγάλην συμφοράν με
τρόμον έμπροσθέν μας

230 βλέπομε· τώρα θα σωθούν

ή θα χαθούν τα πλοία,
αν μη εσύ, διόθρεπτε, ζωσθείς
την δύναμίν σου.

Ότι εκαθίσαν μεταξύ του τείχους

και των πλοίων

οι Τρώες οι απότολμοι με

τους βοηθούς των όλους.

Και άναψαν μύρια πυρά,

και λέγουν ότι πλέον

235 δεν θα σταθούν και ακράτητοι

θα πέσουν στα καράβια

σ' αυτούς αστράφτει, φανερό

καλό σημάδι, ο Δίας.

Μανίζει ο Έκτωρ μ' έπαρσιν πολλήν

στην δύναμίν του,

και στον Κρονίδην θαρρετός
θνητούς δεν συλλογιέται
μητε θεούς, και φοβερή μέσα του
λύσσα εμπήκε.

240 Κι η θεία πότε να 'λθ' Ηώς
παρακαλεί και πρώτα
να κόψει αυτός τα' ακρόπρυμνα
καυχάται και τα πλοία
με πυρ να κάψει φλογερό και ως
ο καπνός θα διώχνει
εδώ κι εκεί τους Αχαιοούς να
τους εξολοθρεύσει.

Πολύ φοβούμαι μην αυτά
που φοβερίζει εκείνος

245 του τα εκτελέσουν οι θεοί,
και η μοίρα μας στην Τροίαν
θέλει να πέσουμε, μακράν
απ' το ιπποτρόφον Άργος.

Προτροπές στον Αχιλλέα – Οι συμβουλές του Πηλέα

Αλλ' άστα, αν θέλεις, αν και αργά,
των Αχαιών τα τέκνα
να σώσεις απ' τον τάραχον και
την ορμήν των Τρώων.
Λύπην θα το 'χεις έπειτα και συ,
και γενναμένο

250 κακό δεν διορθώνεται·
αλλ' έγκαιρα στοχάσου
τους Δαναούς απ' την κακήν
ημέραν να φυλάξεις·
τι σου 'λεγε ο πατέρας σου,
γλυκέ μου, την ημέραν
οπού στον Αγαμέμνονα σε έστειλε
απ' την Φθίαν;
«Τέκνον, τες νίκες η Αθηνά κι η Ήρα
θα σου δώσουν

255 αν το θελήσουν, αλλά συ
στο στήθος θα δαμάσεις
την μεγαλόκαρδην ψυχήν·

προτίμα να 'σαι πράος·
άπεχε απ' την κακόπρακτην
την έριδα, ώστε πλέον
θα σε τιμήσουν οι Αχαιοί και
γέροντες και νέοι».

στ. 225 Δήθεν αδιάφορα, αλλά πολύ εύστοχα, ο Οδυσσέας τοποθετεί στα άκρα του πρώτου στίχου τους δυο αντίμαχους βασιλιάδες, τον Αχιλλέα και τον Αγαμέμνονα (πρβ. Α στ. 7) στόχος του λόγου του που θα ακολουθήσει είναι να απαλείψει αυτή την απόσταση και να τους συμφιλιώσει.

στ. 227 ισόμοιρο: σύμφωνα με την ομηρική συνήθεια, καθένας έπαιρνε στο τραπέζι το μερίδιο που αντιστοιχούσε στο αξίωμά του.

στ. 228-229 τον νουν όμως... αλλά: οι αντιθετικοί σύνδεσμοι

προετοιμάζουν για κάτι αρνητικό, το οποίο βρίσκεται σε σχέση αντίθεσης με τη θετική εισαγωγή του λόγου (στ. 225-227). Ο Οδυσσέας ετοιμάζεται να εκθέσει στον Αχιλλέα την κρισιμότητα της κατάστασης.

στ. 231 αν μη... την δύναμίν σου: αν δε φορέσεις την πανοπλία σου να βγεις στη μάχη. Αυτή είναι η μοναδική λύση σωτηρίας για τους Αχαιοούς.

στ. 232 ὅτι εκαθίσαν: γιατί στρατοπέδευσαν. Οι Τρώες με όλους τους συμμάχους τους, για πρώτη φορά στη δεκάχρονη πολιορκία της πόλης τους, τόλμησαν να στρατοπεδεύσουν νύχτα έξω από τα τείχη της Τροίας (βλ. Περιληπτική αναδιήγηση του Θ).

στ. 233 απότολμος: γενναίος.

στ. 236 φανερό καλό σημάδι: ο Δίας, πράγματι, στη διάρκεια της

μάχης της προηγούμενης ημέρας (Θ), εμπύχωσε πολλές φορές τους Τρώες με τις αστραπές του, ενώ σκόρπισε τον πανικό στις τάξεις των Αχαιών και τους έτρεψε σε φυγή.

στ. 237 **μανίξω**: φρενιάζω, ορμώ με μανία. Η συμπεριφορά του Έκτορα, όπως περιγράφεται από τον Οδυσσέα, περιέχει στοιχεία *ύβρης*. Ποιες εκφράσεις αποδίδουν την *υβριστική* συμπεριφορά;

στ. 240 **Ηώς**: η θεά Αυγή. Εδώ εννοεί το ξημέρωμα.

στ. 241 **τ' ακρόπρυμνα**: οι άκρες των караβιών ψηλά στις πρύμνες

στ. 247-248 **άστα...τα τέκνα να σώσεις**: έλα, σήκω να σώσεις τους Αχαιούς. Η προστακτική *άστα* (στ. 247) είναι η πρώτη μιας σειράς τέτοιων εκφράσεων (στ. 250, 256, 257, 260) που δίνουν στο λόγο του

Οδυσσέα έντονα προτρεπτικό χρώμα.

στ. 252 σου 'λεγε ο πατέρας σου: ο Οδυσσέας έχει ακούσει τις συμβουλές του Πηλέα προς το γιό του, γιατί μαζί με το Νέστορα είχαν περιοδεύσει στην Ελλάδα και στρατολογήσαν νέους για την τρωική εκστρατεία.

στ. 254-256 τες νίκες...ψυχήν: τη νίκη ο ήρωας την κερδίζει με τη βοήθεια των θεών· γι' αυτό πρέπει να αποφεύγει την έπαρση, που οδηγεί στην ύβρη

στ. 257 κακόπρακτη: που οδηγεί σε κακές πράξεις.

Εικόνα 20. Η πρεσβεία επισκέπτεται τον Αχιλλέα. Ζωγραφική σε υδρία του ζωγράφου Κλεοφράδη, περίπου 480-470 π.Χ. Μόναχο (αντίγραφο).

Απαρίθμηση των δώρων του Αγαμέμνονα

Αυτά και συ τα λησμονείς,
που εσύσταινεν ο γέρος·
260 αλλά πραΰνου· τον θυμόν,
πληγὴν φαρμακωμένην,
παύσε ὅσο ἀκόμα εἶναι καιρός·
καὶ ο Ατρείδης θα σου δώσει
αντάξια δώρ' αν προτιμάς
της ἐχθρας την φιλίαν.

Και ιδού πόσα υποσχέθηκε
 πρωτώρα στην σκηνήν του:
Άκαυτοι τρίποδες επτά,
 χρυσού τάλαντα δέκα,
265 είκοσι λέβητες λαμπροί
 και δώδεκα γενναίοι
ίππτοι, που με τα πόδια των
 πήραν πολλά βραβεία,
από χρυσόν βαρύτιμον
 και τόπον σιτοφόρον
πλούσιος θα ητ' ο άνθρωπος
 που να 'χει τα βραβεία
όσα του Ατρείδη εκέρδισαν
 τα δυνατά πουλάρια.

270 Κι επτά γυναίκες άξιες
 σ' έργα λαμπρά θα δώσει
που, όταν την Λέσβον έριξες,
 εδιάλεξεν εκείνος,
κι ενίκων εις την ευμορφιάν
 των γυναικών τα γένη.
Τούτες θα δώσει· και μ' αυτές
 θα είναι η Βρισηίδα

οπού σου επήρε κι ενταυτώ
θα ομόσει μέγαν όρκον
275 που δεν ανέβηκε ποτέ
μαζί της εις την κλίνην,
ως άνδρας κάμνει και γυνή
στο γένος των ανθρώπων·
και τούτ' αμέσως θα δοθούν·
κι οι αθάνατοι αν θελήσουν
την υψηλήν να ρίξουμε την πόλιν
του Πριάμου,
να πάρεις, όταν οι Αχαιοί
τα λάφυρα μοιράσουν,
280 χρυσόν και χάλκωμ' αρκετό
καράβι να φορτώσεις.
Κι είκοσι Τρωαδίτισσες γυναίκες
να διαλέξεις
θαυμάσιες διά το κάλλος των
κατόπιν της Ελένης,
και στ' Άργος το Αχαϊκόν,
της γης μαστάρι, αν φθάσει,
γαμβρόν σε θέλει, αγαπητόν
ως έχει τον Ορέστην,

285 που χαίρεται όλα τα καλά,
μονάκριβό του αγόρι.
Στο στερεό του μέγαρο
τρεις έχει θυγατέρες·
από τες τρεις αδώρητα, στο σπίτι
του Πηλέως
φέρε ή την Χρυσόθεμιν ή
και την Λαοδίκην
η και την Ιφιάνασσαν,
και θα της δώσει δώρα

290 όσα κανείς στην κόρην του
δεν έδωκε πατέρας.
Χώρες περίφημες επτά της δίδει,
την Ενόπην,
την Αίπειαν, και την Πήδασον,
αμπελοφόρον όλην,
την Καρδαμύλην, την Ιρήν,
χλωώδη, την αγίαν
πόλιν Φηρών, την Άνθειαν
με το βαθύ γρασίδι,

295 όλες ακρόγιαλα, σιμά

με την αμμώδη Πύλον.
Κι οι εγκάτοικοι πολύαρνοι,
πολύμοσχοι, με δώρα
θα σε τιμήσουν ως θεόν, και
αφθόνως θα σου δίνουν
τα διορισμένα νόμιμα
στο σκήπτρον σου αποκάτω.
Αυτά θα δώσει, αν τον θυμόν
αφήσεις, ο Αγαμέμνων.

στ. 260 πραΰνου πληγήν
φαρμακωμένην: ηρέμησε, διώξε τον
θυμό που σου τρώει τα σωθικά.

στ. 263 προτώρα: πρίν από λίγο. Η
Αθηνά είχε προφητεύσει την ικανο-
ποίηση του Αχιλλέα με πολλά και
πολύτιμα δώρα για την προσβολή
που του έγινε (Α 213-πρβλ. Α 240-
244)

στ. 264 τρίποδας: καζάνι με τρία
πόδια, ώστε να τοποθετείται πάνω

στη φωτιά για ζέσταμα νερού ή για άλλες οικιακές εργασίες.

ἀκαυτος: αχρησιμοποίητος, ολοκαίνουριος, γιατί δεν τον έχουν βάλει ακόμα στη φωτιά.

τάλαντο: μονάδα βάρους· το ομηρικό τάλαντο είχε ωοειδές σχήμα και δεν γνωρίζουμε την ακριβή αξία του.

στ. 265 λέβητας: οικιακό μαγειρικό σκεύος· καζάνι, λεβέτι.

στ. 271 όταν την Λέσβον έριξες: οι Έλληνες αρχηγοί, κατά τη διάρκεια της δεκάχρονης πολιορκίας της Τροίας, έκαναν επιδρομές στις γύρω περιοχές (πρβλ. Z 413-426 και σχολ. στ. A 126)· ο Αχιλλέας είχε στο ενεργητικό του είκοσι τρεις τέτοιες εκστρατείες (βλ. στ. 328-329).

εδιάλεξεν εκείνος: ο Αγαμέμνονας, ως αρχηγός του στρατού, είχε το δικαίωμα να

διαλέξει πρώτος ένα μέρος από τα λάφυρα. (πρβλ. στ.330 κ.εξ.).

στ. 274 κι ενταυτω θα ομόσει: κι επιπλέον θα ορκιστεί.

στ. 283 το Αχαϊκόν Αργος: η Αργολίδα, όπου και το βασίλειο του Αγαμέμνονα.

της γης μαστάρη: εύφορη, πλούσια χώρα.

στ. 287 αδώρητα: χωρίς να προσφέρεις δώρα (βλ. σχόλ. στ. Z 395).

στ. 291-295 Οι επτά πόλεις που υποσχεται ο Αγαμέμνονας ως προίκα στον Αχιλλέα βρίσκονται στη Λακωνία και στη Μεσσηνία, στην επικράτεια δηλαδή του Μενέλαου και του Νέστορα. Μ' αυτό ίσως ο ποιητής υπονοεί ότι ο βασιλιάς των Μυκηνών είχε μεγαλύτερη εξουσία από τους άλλους ηγεμόνες.

στ. 296 Οι εγκάτοικοι πολύαρνοι,
πολύμοσχοι: οι κάτοικοι των
περιοχών αυτών έχουν πλούσια
κοπάδια προβάτων και βοοειδών.

στ. 298 τα διορισμένα...αποκάτω:
θα σου πληρώσουν πλούσιους
φόρους.

Επίλογος:

ικεσία – υπόσχεση τιμής

300 Και τον Ατρείδη αν μισείς
και όσα προσφέρει δώρα,
λυπήσου των Παναχαιών
το στράτευμα που πάσχει.
Θα σε τιμήσουν ως θεόν,
ότι θα λάβεις δόξαν
λαμπράν απ' όλους, επειδή
συ τώρα να κτυπήσεις
θα δυνηθείς τον Έκτορα που
εμπρός σου θα 'λθει, ως είναι

305 από την λύσσαν του τυφλός,
και λέγει ότι δεν έχουν
τον όμοιόν του οι Δαναοί,
όσ' ήλθαμε στην Τροίαν».

Η άρνηση του Αχιλλέα

Και ο γοργοπόδης Αχιλλεύς
απάντησέ του κι είπε:
«Λαερτιάδη ευρετικέ, διογέννητε
Οδυσσέα,
ίσια θα ειπώ και καθαρά
την ομιλίαν όλη

310 καθώς φρονώ και ασάλευτη
θα μείν' η θέλησίς μου,
ώστε να μη προσκλαίεσθε
καθήμενοι σιμά μου.
Ότι μου είναι μισητός, όσο του Άδ'
οι πύλες,
κείνος που κρύβει άλλο στον νουν
και άλλο στο χείλος έχει.

Τα παράπονα του Αχιλλέα

Και ό,τι εγώ κρίν' ορθότερον
θα ειπώ· μητ' ο Αγαμέμνων,
315 μήτε των άλλων Αχαιών
κανείς δεν θα με πείσει·
χάριν δεν είχε ο πόλεμος που
αδιάκοπα εκρατούσα
με τους εχθρούς, αφού και αυτός
που απέχει από την μάχην
και αυτός που σφόδρα πολεμεί,
μερίδα ομοίαν παίρνουν.
Ίσα τιμάτ' ο άνανδρος
με τον ανδρειωμένον.

320 Πολλά και αν πράξεις και
άνεργος αν μείνεις, αποθνήσκεις.
Τι κέρδος τάχα μ' άφησε
το να ταλαιπωρούμαι
και την ζωήν μου εις κίνδυνον
να βάζω πολεμώντας;
Και ως την χασιά στ' απτέρωτα
μικρά της δίδ' η μάνα,

άμα την έβρει, πλην αυτή
ζωήν καλήν δεν έχει,
325 κι εγώ πολλές αγρύπνησα
νυκτιές και τες ημέρες
περνούσα αιματοστάλακτες
μ' εχθρούς ανδρειωμένους
μαχόμενος, εξ αφορμής
των γυναικών τους μόνον.
Και με τα πλοία δώδεκα
έχω πατήσει χώρες,
και πάλιν ένδεκα πεζός
στην κάρπιμην Τρωάδα.

330 Και απ' όλες θησαυρούς
πολλούς επήρα και του Ατρείδη
ευθύς όλα επαράδιδα, και αυτός
στα κοίλα πλοία
σιμά, μένοντας ήσυχος τα εδέχετο
και μέρος
ολίγο εμοίραζε, πολλά κρατούσε,
και ως βραβεία
των βασιλέων έδιδε
και πολεμάρχων άλλα.

335 Σ' αυτούς τ' αφήνει, και
απ' εμέ και μόνον πήρε οπίσω
την ποθητήν μου· ας τέρπεται
σιμά της ξενυκτώντας.
Τι τους Αργείους έφερε να πολεμούν
τους Τρώας;
Τι τόσα πλήθη εσύναξε και
ανέβασεν ο Ατρείδης
εδώ; Δεν είν' εξ αφορμής
της εύμορφης Ελένης;

340 Οι Ατρείδες τες γυναίκες των
μόνοι αγαπούν στον κόσμον;
Κάθε καλός και φρόνιμος
πόνον και αγάπην έχει
εις την δικήν του σύντροφον
και αυτήν εγώ την κόρην,
αν και πολέμου λάφυρον,
ολόψυχ' αγαπούσα.
Και τώρα, που απ' τα χέρια
μου επήρε το βραβείον

345 μ' απάτην, ας μην προσπαθεί

τον γνώστην του να πείσει
και με τους άλλους βασιλείς
και σε, Λαερτιάδη,
τρόπον ας έβρει απ' τη φωτιά
να σώσει τα καράβια.
Πολλά 'καμε χωρίς εμέ,
και τείχος έχει κτίσει
και χάντακ' άνοιξε βαθύν,
με πάλους εις το βάθος.

350 Πλην, του ανδροφόνου
Έκτορος την ρώμην να εμποδίσει
δεν δύναται· και όταν εγώ
με σας συμπολεμούσα,
ποτέ δεν ήθελεν αυτός
την μάχην να κινήσει
μακράν από τα τείχη του,
και μόνον ως τον φράξον
έφθασε των Σκαιών Πυλών·
αυτού μ' έχει αντικρίσει

355 μίαν φοράν και μετά βιας
εσώθη απ' την ορμήν μου.

στ. 308 ευρετικός: πολυμήχανος.

στ. 316 χάριν ο πόλεμος: δεν είδα να μου χρωστούν ευγνωμοσύνη για τον πόλεμο.

στ. 345 τον γνώστην του: εμένα, που τον ξέρω καλά.

στ. 348 κ.εξ. Ο Αχιλλέας ειρωνεύεται την ανέγερση του τείχους ως αντιστάθμισμα της δικής του δύναμης, που προστάτευε τους Αχαιοούς από τις επιθέσεις των Τρώων. Προφητεύει μάλιστα ότι το τείχος δε θα σταθεί ικανό να αναχαιτίσει την ορμή του Έκτορα, την οποία μόνο ο ίδιος μπορούσε να θέσει υπό έλεγχο (στ.355).

στ. 349 πάλος: πάσσαλος, παλούκι

στ. 353 φράξος: είδος βελανιδιάς. Πρόκειται για την ιερή δρύ (φηγό) του Δία.

στ. 355 μετά βίας: μόλις και μετά βίας, δύσκολα.

Η απειλή: φεύγει αύριο για τη Φθία

Και αφού τον θείον Έκτορα
να πολεμήσω πλέον
δεν θέλω, αύριον του Διός
και όλων των αθανάτων
θα θυσιάσω, κι έπειτα στην
θάλασσαν θα σύρω
τα πλοία καλοφόρτωτα,
και θα τα ιδείς αν θέλεις
360 πολύ πρωί μες στον βαθύν
Ελλήσποντον να πλέουν
και μέσα να λαμνοκοπούν
οι άνδρες μου με πόθον
κι εάν ταξίδι ο Ποσειδών
καλό μου δώσει ο θείος,
στην καρποφόρον Φθίαν μου
την τρίτην φθάνω ημέραν.

Πλούτη έχω αφήσει εκεί πολλά,
όταν στην Τροίαν ήλθα·

365 κι εδώθε χάλκωμα, χρυσόν
και σίδηρο θα πάρω,
και ωραίες κόρες λάφυρα
δικά μου από τον κλήρον
μου λείπει το βραβείον μου,
που αυτός, που το 'χε δώσει,
το επήρε πίσω υβριστικώς,
ο κραταιός Ατρείδης.

Και όλα ταύτα επιθυμώ
να ειπείτε δημοσίως,

370 ώστε κι οι επίλοιποι Αχαιοί
δι' αυτά ν' αγανακτήσουν
και μη θαρρεύσει στο εξής να
ξεπλανήσει και άλλον
ο αδιάντροπος· αλλά σ' εμέ
δεν θα τολμήσει πλέον,
όσο και είναι αναίσχυντος
τα μάτια να σηκώσει.

Έργο κανένα εγώ μ' αυτόν
ουδέ συμβούλια θέλω·

375

μ' απάτησε, μ' αδίκησε·

δεν με δολώνει πλέον.

Τόσο του αρκεί· και αμέριμνος

στον όλεθρόν του ας τρέχει,
αφού τον νουν τού αφάιρεσεν

ο πάνσοφος Κρονίδης.

στ. 361 λαμνοκοπώ: κωπηλατώ,
τραβώ κουπί.

στ. 366 λάφυρα από τον κλήρον: το
μερίδιο που έπαιρνε κάθε ηγεμόμας
από τη λεία.

στ. 375 δολώνω: εξαπατώ,
παρασύρω κάποιον με λόγια
δελεαστικά.

Εικόνα 21. Η πρεσβεία φτάνει στη σκηνή του Αχιλλέα. Χαλκογραφία σε σχέδιο του John Flaxman, 1805 (αντίγραφο).

Απόρριψη των δώρων

Τα δώρα του αποστρέφομαι
και ουτιδανά τα κρίνω,
και αν δέκ', αν είκοσι φορές
τόσα μου δώσει όσα έχει
380 και όσα κατόπι γίνεται
να λάβει και όσα πλούτη
συρρέουν στον Ορχομενόν
ή στες Αιγύπτιες Θήβες,
που ωσάν εκείνες θησαυρούς
άλλη δεν έχει χώρα,

που πύλες έχουν εκατόν
και από την κάθε πύλην
άνδρες περνούν διακόσιοι
με τα ζεμέν' αμάξια·

385 ή όσ' η σκόν' είναι της γης
ή ο άμμος της θαλάσσης,
την πληγωμένην μου ψυχήν
δεν θα πραΰν' ο Ατρείδης
πριν μου πληρώσει ολόκληρον
το μέγ' αδίκημά του.

Και του Αγαμέμνονος εγώ
δεν παίρνω θυγατέρα,
στο κάλλος και αν με την χρυσήν
συγκρίνεται Αφροδίτην·

390 και αν έχει με την Αθηνά
των έργων τα πρωτεία,
δεν θα την πάρω· ανώτερον
ας έβρει βασιλέα
μεσ' απ' τους άλλους Αχαιούς,
γαμβρόν που να του πρέπει.

Ότι αν με σώσουν οι θεοί και
στην πατρίδα φθάσω,

κάπου θενά 'βρει δι' εμέ
μίαν νύμφην ο πατέρας.

395 Ότι Αχαιίδες πάμπολλες
η Ελλάς έχει κι η Φθία
κόρες προκρίτων δυνατών,
οπού δεσπόζουν χώρες,
και όποιαν θελήσω, σύντροφον
θα κάμω ποθητήν μου.

Αυτού σφόδρα επεθύμησεν
η ανδρική ψυχή μου
καλήν να πάρω σύντροφον
και να χαρώ μαζί της

400 τα κτήματα όσ' απόκτησεν
ο γέρος μου πατέρας.

Ότι δεν κρίνω θησαυρόν
αντάξιον της ψυχής μου
ουδ' όσα η πόλις η λαμπρή
κρατούσε της Ιλίου,
όταν πριν έλθουν οι Αχαιοί,
καλήν ειρήνην είχε,
ουδ' όσα κλείει μέσα του το λίθινο

κατώφλι του μακροβόλου

405

Απόλλωνος, στην

πετρωτήν Πυθώνα.

Τρίποδες, μόσχους, πρόβατα,

ίππους ξανθούς αν χάσεις,
πάλιν μ' αντάλλαγμ' αποκτάς

ή λάφυρα τα παίρνεις.

Αλλ' η ψυχή μας λάφυρο

δεν γίνεται, ούτε κτήμα,
αφού περάσει μια φορά

το φράγμα των οδόντων.

Το δίλημμα: δόξα ή πολύχρονη ζωή;

410

Και ως λέγ' η Θέτις η θεά

μητέρα μου, δυο μοίρες
εμέ φέρουν διάφορες

στο τέλος του θανάτου.

Αν μείνω εδώ να πολεμώ

την πόλιν του Πριάμου
η επιστροφή μου εχάθηκεν,
αλλ' άφθαρτη θα μείνει

η δόξα μου· στην ποθητήν
πατρίδα μου αν γυρίσω,
415 μου εχάθ' η δόξα, αλλ' έπειτα
πολλές θα ζήσω ημέρες,
και δεν θα μ' έβρει γρήγορα
το τέλος του θανάτου.
Και σας των άλλων θα 'λεγα
να στρέψτε στην πατρίδα·
να ευρείτε μην ελπίζετε
της υψηλής Ιλίου
το τέλος· και δεν βλέπετε
πως ύψωσεν εμπρός της
420 ο Βροντητής το χέρι του κι
εθάρρευσαν τα πλήθη;
Αλλά τώρα κινήσετε, και ως
πρέπει των γερόντων,
σεις φέρετε το μήνυμα
στων Αχαιών τους πρώτους,
ώστ' άλλον τρόπον να σκεφθούν
καλύτερον στον νουν τους
τα πλοία των και τον λαόν των
Αχαιών να σώσουν

425 διότι αυτό που εσκέφθησαν
στο χέρι τους δεν είναι,
δεν κατορθώνεται, αφού εγώ
θα μείνω στον θυμόν μου.
Και ας μείνει εδώ να κοιμηθεί
ο Φοίνιξ και άμα φέξει
καθώς θα κάμομε πανιά για
την γλυκιάν πατρίδα,
μαζί μου ας έλθει, αν βούλεται·
κι εγώ δεν θα τον βιάσω».

430 Είπε· κι εκείνοι εσίγησαν,
άφωνοι μείναν όλοι,
από την σκληρήν άρνησιν,
που ακούσαν, ξιπασμένοι.

στ. 378 ουτιδανά τα κρίνω: τα
θεωρώ ευτελή, μικρής αξίας.

στ. 381 Ορχομενός: πρόκειται για
τον Ορχομενό της Βοιωτίας, που
γνώρισε ιδιαίτερη ακμή τη
μυκηναϊκή εποχή.

Αιγύπτιας Θήβες: η πρωτεύουσα της Άνω Αιγύπτου.

στ. 387 Μόνο τα υλικά δώρα δεν ικανοποιούν τον ήρωα. Στη συνέχεια της συζήτησης ο Αχιλλέας θα δηλώσει στον Αίαντα ότι θα ξαναμπεί στη μάχη, όταν ο Έκτορας φτάσει μέχρι τα καράβια των Μυρμιδόνων. Από αυτό φαίνεται ότι ο Αγαμέμνονας θα του «πληρώσει ολόκληρον το μέγ' αδίκημά του», αν ταπεινωθεί ολοκληρωτικά μπροστά του.

στ. 390 με την Αθηνά των έργων: η Αθηνά (Εργάνη Αθηνά) ήταν η θεά που δίδασκε και προστάτευε τις τέχνες, ιδιαίτερα τις γυναικείες (π.χ. την υφαντική).

στ. 404 το λίθινο κατώφλι

...Πυθώνα: ο ναός του Απόλλωνα στους Δελφούς. Το μαντείο ήταν φημισμένο για τα πλούσια αφιερώματα των πιστών.

Σύμφωνα με την προφητεία που αναφέρει εδώ ο ήρωας, έχει τη δυνατότητα να διαλέξει ανάμεσα στον ένδοξο πρόωρο θάνατο και την πολύπονη αλλά άδοξη ζωή. Ποιος άλλος μυθικός ήρωας έπρεπε να διαλέξει ανάμεσα στον άδοξο δρόμο των υλικών αγαθών και το δύσβατο μονοπάτι της δόξας και των κακουχιών;

στ. 431 ξιπασμένοι: σαστισμένοι (πρβλ. σχολ. στ. Γ 224)

Η καταδίκη του εμφύλιου πολέμου

«ἀφρήτωρ ἀθέμιστος ἀνέστιός
ἐστὶν ἐκεῖνος ὅς πολέμου ἔραται
ἐπιδημίου ὀκρυόεντος.»

(I 63-64)

1. Οι καυχησιολογίες του Έκτορα

170 « [...] και τρείς εβρόντηξε ο
βαθύγνωμος ο Δίας από την Ίδα,
σημάδι για τους Τρώες, πως χάριζε
σ' αυτούς τη νίκη ακέρια.
Φώναξε τότε ο μέγας Έκτορας στους
Τρώες γκαρδιώνοντάς τους:
“Λυκιώτες και Δάρδανοι
αντρόψυχοι και Τρώες,
ακούστε με όλοι!
Άντρες σταθείτε, ορθή κρατάτε
της αντριγιάς τη φλόγα!
Τώρα το ξέρω πως εσύγκλινε
του Κρόνου ο γιός και δίνει
νίκη σε με και δόξα αθάνατη,
και πίκρες στους Αργίτες.
Οι ανέμυαλοι! Που πήραν κι έχτισαν
το καστροτείχι ετούτο,

**κούφιο και τιποτένιο, ανήμπορο
τη λύσσα μας να κόψει·
τι το σκαφτό χαντάκι τ' άτια μας
μεμιάς θα το πηδήξουν.**

180 **Μα όντας εγώ μπρός στα
καράβια τους τα βαθουλά πια
φτάσω,
την καταλύτρα ας μην ξεχάσουμε
φωτιά την ώρα εκείνη·
θέλω να κάψω τα πλεούμενα κι
αυτούς να τους σκοτώσω,
τους Δαναούς, πλάι στα καράβια
τους, μες στον καπνό πνιγμένους».**

**(Ιλιάδα, Θ 170-183, μτφρ.
Ν. Καζαντζάκης – Ι. Θ. Κακριδής,
ΟΕΔΒ 1983)**

2. Της Λιογέννητης (απόσπασμα, στ. 41-51)

*«Για πείτε του του Κωσταντή,
του μοσκαναθρεμμένου,
δε θέλω τον, δε χρήζω τον,
δεν καταδέχομαί τον.
Σαν έρθει η μάνα μ' απ' τη γης
κι ο κύρης μ' απ' τον Άδη,
τα δυο μ' αδέλφια τα καλά
από τον Κάτω Κόσμο,
να σπείρουνε τη θάλασσα
σιτάρι να καρπίσει,
χρυσάγανο, χρυσόσταχο
και χρυσοκονδυλάτο,
και με τ' αργυροδρέπανα
να μπουύν να το θερίσουν,
κι εις τον αφρό της θάλασσας
να κάνουμε τ' αλώνι,
μηδέ και τ' άχυρο βραχεί,
μηδέ και το σιτάρι,*

**μηδέ την πάχνη τ'αλωνιού
αέρας να την πάρει,
τότε κι εγώ τον Κωνσταντή
θα τονε πάρω γι' άντρα».**

**Ν. Πολίτης, *Εκλογή από τα
τραγούδια του ελληνικού λαού,*
αρ. 74, εκδόσεις «γράμματα», Αθήνα
1991, σελ. 112)**

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ Ή ΕΡΓΑΣΙΑ

1. Εκτός από την απαρίθμηση των δώρων που υπόσχεται ο Αγαμέμνονας, ποιοι είναι οι άλλοι βασικοί άξονες (κύριες ιδέες) του λόγου του Οδυσσέα; Αφού τους επισημάνετε, να σχηματίσετε με αυτούς ένα γενικό διάγραμμα, το οποίο να αποτυπώνει τη δομή

(κατασκευή) του λόγου του βασιλιά της Ιθάκης.

2. Αφού απαριθμήσετε τα δώρα που υπόσχεται ο Αγαμέμνονας, να γράψετε αν νομίζετε ότι αυτά θα μπορούσαν να ικανοποιήσουν τον Αχιλλέα, ώστε να αποβάλει το θυμό του και να επιστρέψει στη μάχη. Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας, λαμβάνοντας υπόψη σας το χαρακτήρα του Πηλείδη, όπως τον γνωρίσαμε έως εδώ.

3. Θυμηθείτε με ποια λόγια επαινεί τη ρητορική δεινότητα του Οδυσσέα ο Τρώας Αντήνορας (Γ 216-223): ο λόγος που μόλις διαβάσατε (Ι 225-306) δικαιολογεί το εγκώμιο του Αντήνορα ή όχι; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας.

4. Λαμβάνοντας υπόψη σας ότι ένας πατέρας γνωρίζει καλά το παιδί του και διαβάζοντας τη συμβουλή που

δίνει ο Πηλέας στον Αχιλλέα (στ. *I* 254-258), τι συμπεραίνετε σχετικά με το χαρακτήρα του ήρωα;

5. Ο Αχιλλέας από την αρχή του λόγου του δηλώνει ότι «*ασάλευτη θα μείν' η θέλησίς*» του (στ. *I* 310). Αυτή η άρνησή του να υποχωρήσει επαναλαμβάνεται συχνά (*λαϊτμοτίβ*: επαναλαμβανόμενο μοτίβο) σε όλη την έκταση του λόγου του. Να επισημάνετε τις φράσεις και τους ανάλογους στίχους που εκφράζουν την ανυποχώρητη στάση του ήρωα.

6. Λίγο πριν αποχωρήσει η πρεσβεία από τη σκηνή του Αχιλλέα, ο ήρωας ανυποχώρητος λέει: «*Πηγαίνετε και φανερά κηρύξετ' ό,τι λέγω· / ότι απ' το έργον φονικόν θ' απέχω του πολέμου, / ώσπου τον θεϊόν Έκτορα να ιδώ τον Πριαμίδην / στων Μυρμιδόνων τες σκηνές εμπρός και στα καράβια /*

**φονεύοντας τους Αχαιοούς και
καίοντας τα πλοία» (I 649-653, μτφρ.
Ι. Πολυλάς. Βλ. και Περιληπτική
αναδιήγηση της I ραψωδίας).**

**Έχοντας υπόψη σας αυτά τα λόγια
του ήρωα, την απάντηση που έδωσε
πριν στον Οδυσσέα, αλλά και τη
στάση και τις αποφάσεις του κατά
τη σύγκρουσή του με τον
Αγαμέμνονα (A 150 κ.εξ.), πιστεύετε
ότι ο Αχιλλέας παραμένει το ίδιο
ανυποχώρητος ή, παρά τις
επαναλαμβανόμενες αρνήσεις του,
αφήνει κάποιο μικρό περιθώριο να
αλλάξει γνώμη; Να στηρίξετε την
απάντησή σας με συγκεκριμένους
στίχους του κειμένου.**

**7. Στο λόγο του Αχιλλέα προβάλλο-
νται αξίες όπως η ειλικρίνεια, η
αναγνώριση της ευγνωμοσύνης, η
τιμή, η αγάπη για τη γυναίκα-
σύντροφο και η δικαιοσύνη. Επίσης,**

ο ήρωας εκφράζεται αλλού με πικρία, αλλού με οργή ή με περιφρόνηση και αλλού με ειρωνεία ή με απαισιόδοξη διάθεση. α) Να επισημάνετε τα αντίστοιχα χωρία και να τα αναλύσετε με λίγα λόγια. β) Λαμβάνοντας υπόψη σας αυτά τα στοιχεία, να ηθογραφήσετε τον Αχιλλέα από το λόγο του.

8. Ποια προφητεία έχει κάνει η Θέτιδα για το τέλος του γιου της και ποια επιλογή κάνει ο Αχιλλέας στο λόγο του; Νομίζετε ότι ο ήρωας είναι ειλικρινής, όταν προφέρει αυτά τα λόγια; Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.

9. Αφού διαβάσετε την περιγραφή της σκηνής όπου ο Έκτορας εκστομίζει τις απειλές του στο Θ (βλ. Παράλληλο κείμενο 1), να επισημάνετε ποια στοιχεία αυτής της σκηνής χρησιμοποιεί

ο Οδυσσέας στο λόγο του και να συζητήσετε στην τάξη τι εξυπηρετεί η χρήση αυτών των στοιχείων καθώς και η συνεχής αναφορά του ονόματος του Έκτορα στο λόγο του βασιλιά της Ιθάκης.

Εικόνα 22. Αίας και Αχιλλέας σε παιχνίδι ανάλογο με τα ζάρια (επιφωνήσεις: *τέσσερα, τρία*). Μελανόμορφος αμφορέας, περίπου 530 π.Χ. Ρώμη, Μουσείο Βατικανού.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ – ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Στην ομηρική ποίηση και στο δημοτικό μας τραγούδι χρησιμοποιείται συχνά ο εκφραστικός τρόπος των «αδυνάτων», ο οποίος δηλώνει με έμφαση και παραστατικότητα ότι δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί κάτι. Συνήθως ο ποιητής βάζει τον ήρωα να παραλληλίζει αυτό που ο ίδιος δε θέλει να γίνει με κάτι που αντίκειται στους φυσικούς νόμους. α) Να βρείτε σε ποια σημεία του λόγου του Αχιλλέα χρησιμοποιείται αυτός ο εκφραστικός τρόπος και τι πετυχαίνει μ' αυτόν ο ποιητής. β) Να αναζητήσετε στον όρκο του Αχιλλέα (Α 235 κ.εξ.), και στα Παράλληλα κείμενα (σελ. 33 και 97) το θέμα των «αδυνάτων». γ) Να αναζητήσετε το μοτίβο των

«αδυνάτων» σε παραδόσεις ή δημοτικά τραγούδια της ιδιαίτερης πατρίδας σας και να εξετάσετε αν παίζει τον ίδιο ρόλο στην ομηρική ποίηση και στη νεότερη παράδοσή μας. [Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Παράδοση, Νόμος, Μοτίβο, Μορφή, Δομή]

2. Το κεντρικό τμήμα του λόγου του Οδυσσέα είναι μια αναφορά των δώρων που υπόσχεται ο Αγαμέμνονας στον Αχιλλέα για να επιστρέψει στη μάχη. Η ανταλλαγή δώρων στην ομηρική κοινωνία ήταν συνηθισμένη και επρόκειτο κυρίως για: δώρα φιλοξενίας (ξεινήια), γαμήλια δώρα (έδνα) και δώρα για αποζημίωση (άποινα). α) Σε ποια / ποιες κατηγορίες μπορούν να ενταχθούν τα δώρα που υπόσχεται ο Αγαμέμνονας και γιατί; β) Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να

**αναζητήσετε άλλες περιπτώσεις ανταλλαγής δώρων στην *Ιλιάδα*, να τις εντάξετε σε κάποια από τις παραπάνω κατηγορίες και να προσπαθήσετε να εξηγήσετε ποιες κοινωνικές συνθήκες της εποχής απαιτούσαν τέτοιες πρακτικές στις κοινωνικές σχέσεις. Σήμερα η ανταλλαγή δώρων διατηρεί στοιχεία εκείνης της εποχής η όχι; Να δικαιολογήσετε τις απόψεις σας.
[Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Πολιτισμός, Κοινωνικές σχέσεις, Ανταπόδοση, Διαπολιτισμικότητα]**

ραψωδία Κ

Δολώνεια

(Το επεισόδιο του Δόλωνα)

Περιληπτική αναδιήγηση

Η νύχτα που ακολουθεί την άρνηση του Αχιλλέα είναι δύσκολη για τους Αχαιοούς. Όλοι αγωνιούν για τις εξελίξεις, ενώ στο τρωικό στρατόπεδο επικρατεί μια ζωηρή κίνηση. Ο Αγαμέμνονας και ο Μενέλαος δεν μπορούν να κοιμηθούν και, αφού ξυπνούν και τους άλλους αρχηγούς, συγκροτούν πολεμικό συμβούλιο. Αποφασίζουν να στείλουν κάποιον κατάσκοπο στο εχθρικό στρατόπεδο, ώστε να μάθουν τις προθέσεις των αντιπάλων. Την επικίνδυνη αποστολή αναλαμβάνουν ο Διομήδης και ο Οδυσσέας. Την ίδια στιγμή ο Έκτορας για τον ίδιο σκοπό

στέλνει τον Δόλωνα στο ελληνικό στρατόπεδο. Ο Τρώας κατάσκοπος όμως θα πέσει στα χέρια του Οδυσσέα και του Διομήδη, οι οποίοι, αφού τον ανακρίνουν και παίρνουν τις πληροφορίες που χρειάζονται, τον σκοτώνουν. Στη συνέχεια πλησιάζουν τον καταυλισμό των Θρακών, συμμάχων των Τρώων. Ο Διομήδης σκοτώνει το βασιλιά των Θρακών Ρήσο και τους άντρες του, ενώ ο Οδυσσέας αρπάζει τα ονομαστά άλογά του. Μ' αυτό το περίλαμπρο λάφυρο οι δυο Έλληνες κατάσκοποι επιστρέφουν στο αχαϊκό στρατόπεδο, όπου τους γίνεται θριαμβευτική υποδοχή.

ραψωδία Λ

Ἀγαμέμνωνος ἀριστεία

(Τα κατορθώματα του Αγαμέμνονα)

Περιληπτική αναδιήγηση

Ξημερώνει η 26η ημέρα της *Ιλιάδας* και τρίτη ημέρα μάχης, της οποίας τα γεγονότα απλώνονται μέχρι τη μέση της Σ ραψωδίας. Στην αρχή της μάχης οι Αχαιοί φαίνεται να επικρατούν· καταφέρνουν μάλιστα να απωθήσουν τους Τρώες έως κάτω από τα τείχη της Τροίας. Εκείνος που ξεχωρίζει και πραγματοποιεί την *αριστεία* του είναι ο Αγαμέμνονας. Τότε ο Δίας στέλνει την Ίριδα και εμπυχώνει τον Έκτορα. Στο μήνυμα όμως της Ίριδας πρέπει να σημειώσουμε τη ρητή δήλωση του Δία: ο πατέρας θεών και ανθρώπων

υπόσχεται επιτυχίες στο πρωτοπα-
λικάρο των Τρώων «*ώσπου να πές’
ο ήλιος και τ’ άγιο σκότος φθάσει*»
(Λ 209). Αυτή η υπόσχεση δεν
συμφωνεί με το σχέδιο του Δία που
είδαμε στο Θ; Στη συνέχεια οι Τρώες
αντεπιτίθενται και υποχρεώνουν
τους Έλληνες να υποχωρήσουν. Ο
Αγαμέμνονας μάλιστα, αφού τραυ-
ματίζεται, αναγκάζεται να εγκατα-
λείψει τη μάχη. Και το χειρότερο, σε
λίγο θα τον ακολουθήσουν τραυμα-
τισμένοι ο Διομήδης, ο Οδυσσέας
και ο γιατρός Μαχάων. Η αντίσταση
των Ελλήνων κάμπτεται· μόνο ο
Αΐαντας εξακολουθεί να αμύνεται
γενναία. Ο Αχιλλέας, που παρακο-
λουθεί τις εξελίξεις από το πλοίο
του, βλέπει τον Νέστορα να
μεταφέρει έναν πληγωμένο, τον
Μαχάονα, στις σκηνές. Στέλνει,
λοιπόν, τον Πάτροκλο να μάθει

ποιος είναι ο τραυματίας. Μήπως ο Αχιλλέας αρχίζει να λυγίζει; Η αποστολή του Πάτροκλου στη σκηνή του Νέστορα προοικονομεί ὁμηρικῶ τῶ τρόπῳ τα γεγονότα που θα ακολουθήσουν: ο γέροντας της Πύλου παρουσιάζει στον Πάτροκλο την κρισιμότητα της κατάστασης και τον παρακινεί να μεταπείσει τον Αχιλλέα να γυρίσει στη μάχη ή, σε αντίθετη περίπτωση, να οδηγήσει ο ίδιος τους Μυρμιδόνες στη μάχη, φορώντας την πανοπλία του Αχιλλέα. Ίσως τότε, λέει, οι Τρώες να τρομάξουν και να υποχωρήσουν. Θα έχει άραγε αποτέλεσμα αυτή η δεύτερη και ανεπίσημη «πρεσβεία» στον Αχιλλέα;

Εικόνα 23. Σκηνές μάχης μεταξύ Τρώων και Αχαιών. Αρχαϊκός μελανόμορφος αμφορέας. Ρώμη, Συλλογή Basseggio (αντίγραφο).

**Οι συμβουλές των γερόντων
στους νεότερους
Ο Νέστορας αναφέρει τις
συμβουλές του Πηλέα στο γιο του,
του Μενοίτιου στον Πάτροκλο και
προσθέτει και τις δικές του**

**«Ο γέροντας Πηλέας παράγγελλνε
στο γιο του τον Αχιλλέα να είναι πάν-
τα πρώτος στην παλικαριά και να**

**τους ξεπερνάει όλους· εσένα πάλι
έτσι σου παράγγελλε ο Μενοίτιος, ο
γιος του Άκτορα: “Γιε μου, στη γενιά
στέκει πιο πάνω ο Αχιλλέας, μεγαλύ-
τερος στα χρόνια όμως είσαι συ, αν
και στη δύναμη εκείνος είναι πολύ
καλύτερος. Με τρόπο όμως να του
λες λόγια γνωστικά και να τον συμ-
βουλεύεις, και να του δίνεις οδηγίες,
κι εκείνος θα σ’ ακούει για το καλό
του”. Έτσι σου παράγγελλε ο γέρο-
ντας, εσύ όμως το ξεχνάς. Όμως
ακόμα και τώρα θα μπορούσες να τα
πεις αυτά στο γενναίο Αχιλλέα,
μήπως σε ακούσει. Ποιος ξέρει αν με
τη βοήθεια του θεού δεν τον
συγκινούσες συμβουλεύοντάς τον;
Καλή είναι η συμβουλή του φίλου».**

**(Ιλιάδα Λ 783-793,
μτφρ. Ό. Κομνηνού-Κακριδή,
εκδ. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1954)**

ραψωδία Μ

Τειχομαχία

(Η μάχη γύρω από το αχαιικό τείχος)

Περιληπτική αναδιήγηση

Στο τρωικό πεδίο συνεχίζεται η υποχώρηση των Αχαιών. Η μάχη μαίνεται και οι Τρώες βρίσκονται κιάλας μπροστά στην προστατευτική τάφρο του αχαιικού τείχους.

Ύστερα από πρόταση του φίλου και συμβούλου του Έκτορα, Πολυδάμαντα, επιχειρούν να διαβούν την τάφρο πεζοί, χωρισμένοι σε πέντε ομάδες, κάθε ομάδα με τον αρχηγό της. Μόνο ο σύμμαχος των Τρώων Άσιος θέλησε να παραβιάσει το τείχος με τη βοήθεια των αρμάτων και των αλόγων, αλλά αποκρούστηκε από τους Αχαιούς. Ενώ ο Έκτορας

ετοιμάζεται να περάσει την τάφρο, ένα δυσοίωνα σημάδι εμφανίζεται: ένας αετός πετάει ψηλά κρατώντας στα νύχια του ένα πληγωμένο φίδι· το ιερό πτηνό του Δία όμως δεν καταφέρνει να νικήσει ολοκληρωτικά το θύμα του και, καθώς τραυματίζεται από αυτό, αναγκάζεται να το αφήσει να πέσει αιμόφυρτο ανάμεσα στους Τρώες. Εξαιτίας του κακού οιωνού, ο Πολυδάμαντας συμβουλεύει να μην προχωρήσουν. Ο Έκτορας όμως έχει εμπιστοσύνη στον Δία και θα απαντήσει στους ενδοιασμούς του φίλου του με τον πιο όμορφο, ίσως, στίχο της *Ιλιάδας*: «εἷς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πατρὸς» (*M* 243). Ο αγώνας συνεχίζεται αδιάλειπτα και οι Τρώες πιέζουν όλο και περισσότερο τους Αχαιούς. Μια πρώτη επίθεση του Έκτορα

αποκρούεται. Την ίδια τύχη θα έχει και η επίθεση του συντρόφου τού Γλαύκου και δεύτερου βασιλιά των Λυκίων, του Σαρπηδόνα. Τη στιγμή όμως που οι δύο Αίαντες απωθούν την επίθεση του Σαρπηδόνα, τον οποίο προστατεύει ο πατέρας του Δίας, σε άλλο σημείο του τείχους ο Έκτορας ρίχνει τεράστιο λίθο και γκρεμίζει μια πύλη του στρατοπέδου. Η είσοδος του πρωτοπαλίκάρου των Τρώων στο αχαϊκό στρατόπεδο παρουσιάζεται από τον ποιητή με μεγαλοπρέπεια: η αντίθεση ανάμεσα στη σκοτεινή έκφραση του προσώπου του και στη λαμπερή πανοπλία του υπογραμμίζει την απειλή που πλησιάζει. Πίσω του εισβάλλουν οι Τρώες και απωθούν τους Αχαιοούς στα πλοία. Θυμάστε κρισιμότερη στιγμή από αυτήν για

τους Αχαιούς; Ποιος είχε προβλέψει αυτή την εξέλιξη, μιλώντας χλευαστικά για το αχαϊκό τείχος;

Εικόνα 24. Ο Έκτορας ρίχνει μεγάλη πέτρα σε μια πύλη του αχαϊκού τείχους. Αντίγραφο από βουλγαρική εικονογραφημένη *Ιλιάδα*, 1969.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ 3ου ΤΟΜΟΥ

ραψωδία Ζ

στ. 119-2366

στ. 369-52918

ραψωδία Η

Περιληπτική αναδιήγηση61

στ. 206-31565

ραψωδία Θ

Περιληπτική αναδιήγηση95

ραψωδία Ι

Περιληπτική αναδιήγηση100

στ. 225-431106

ραψωδία Κ

Περιληπτική αναδιήγηση151

ραψωδία Λ

Περιληπτική αναδιήγηση153

ραψωδία *M*

Περιληπτική αναδιήγηση158

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.